

TEK BAŞINA SEÇİM KAZANMAK: TÜRK SİYASAL HAYATINDA BAĞIMSIZ MİLLETVEKİLİ ADAYLIĞI

Yrd. Doç. Dr. Erdal
ABDULHAKİMOĞULLARI*

ÖZET

Parlamento üyesi olmaya hevesli ve seçilebilmek için seçmenin oyuna sunulan kişilere aday denilmektedir. Adaylık, bir siyasal partiden aday olmak suretiyle ya da bağımsız adaylık yoluyla gerçekleşebilmektedir. Bağımsız adaylar kendi isteklerinin yanı sıra belli sayıda seçmen tarafından ya da bir siyasal parti tarafından seçimlerde aday gösterilebilmektedir. Günümüzde bir kimsenin bağımsız aday olarak seçilmesi oldukça güçtür. Ancak demokrasilerde parti seçimi kadar kişilerin seçimi de bir o kadar önemlidir. Bağımsız adaylar seçim yarışına katılmakla vatandaşı oldukları ülkenin yönetimine katılma ve bunda söz sahibi olma iradesini ortaya koymaktadırlar. Ayrıca bağımsız adayların seçilme ihtimalleri uygulanan seçim sistem ile de yakından ilgilidir.

Çalışmada bağımsız adaylık genel olarak ele alınacak ve adayların belirlenme yöntemlerine ve seçimlerde uygulanan mekanizmalara yer verilecektir. Ayrıca çalışmada sadece genel seçimlerde bağımsız adaylık ele alınmış olup daha çok idare hukuku ile bağlantılı mahalli idare seçimleriyle ilgili adaylık düzenlemelerine değinilmemiştir.

ANAHTAR KELİMELER

Siyasal Katılım, Seçimler, Adaylık, Bağımsız Adaylık, Seçim Sistemi

TO BE ELECTED ON HIS OWN: INDEPENDENT CANDIDACY IN TURKISH POLITICAL LIFE

ABSTRACT

Those who are enthusiastic for being a member of Parliament and are introduced to the voters' agenda for election are called 'candidates'. One can independently be a candidate or through a political party membership. Independent candidacy can be

* Zonguldak Karaelmas Üniversitesi İİBFGSM: erdalabdulhak@hotmail.com

Yrd. Doç. Dr. Erdal ABDULHAKİMOĞULLARI

gained by either the own will of the person concerned or by nomination of a group of voters. It is rather difficult to get elected independently. Currently, in democracies, choosing the individuals is of equal importance as it is the case in choosing the political parties. The independent candidates, when getting involved in the election process, participate in the administration of the country and thus find the opportunity to have a say. The possibility as to the eligibility of the independent candidates is closely related to the election system itself.

The study deals with the independent candidacy in general and sheds light on the candidate designation process and the other mechanisms applied. The study generally deals with the independent candidacy during the general elections, however does not touch upon the candidacy regulations as to the administrative law and the related local elections

KEY WOEDS

Political Participation, Election, Candidacy, Independent Candidacy, Election System

GİRİŞ

Seçim, siyasetin kitleselleşmesini doğal bir sonucudur. Demokratik rejimlerde siyasal iktidarı elde etmenin yolu serbest seçimlerden geçmektedir. Vatandaşlar kamu işlerinin yönetilmesine seçimler aracılığıyla belli ölçüde katılırlar. Temsili sistemlerde halkın yönetime katılmasının yolu seçimlerden geçer.

Temsil, bireyin ya da grubun büyük topluluklar adına veya onların yerine davranmasını içeren ilişkidir. Gerek genel seçimler gerekse yerel seçimler sonucu üstlenilen temsilcilik görevi maddi manevi fedakârlık gerektiren bir kazanımdır. Bu açıdan bakıldığında birey toplum ilişkisi önemli olup sağlıklı demokrasilerde özgür birey anlayışı hem yönetenler hem de yönetilenler tarafından benimsenmelidir¹. Modern siyasette temsil, değişmez bir şekilde seçimlerle bağlantılıdır. Seçimler, siyasi temsil için yeterli bir şart olmamakla beraber kesinlikle gerekli bir şarttır ve demokratik toplum için vazgeçilmez niteliktedir. Bu şekilde siyasi rekabetin olduğu farklı görüşler ve düşüncelerin serbestçe ifade edilebildiği bir ortam da doğar². Seçimler aracılığıyla yönetilenler yönetenlere karşı belirleme ve denetim hakkının kullanılmaktadırlar³. Bunun yanı sıra seçimler, seçmenlere temsilcilerin kendilerini yönetenlerine onay vermek ya da daha önce vermiş oldukları kendilerini yönetebilme onaylarını yenileme veya geri çekme fırsatını da tanır⁴. En azında seçmenlere bir sonraki seçimde kötü yönetim göstermiş olanları değiştirebilme gücü vermiş olur⁵. Dolayısıyla, demokratik seçme hakkı, seçmenlere kendilerini temsil edecek kişileri belirleme olanağıyla birlikte toplumda izlenecek kamu politikalarının temel niteliklerinin belirlenmesi ve denetlenmesi fırsatı tanır⁶. Demokratik sistemlerde seçme hakkı seçilme hakkı ile tamamlandığından vatandaşlar herhangi bir ayrıma tabi tutulmadan ister bağımsız ister bir parti

¹ KABOĞLU, Ö. İbrahim: Anayasa ve Toplum, Ankara 2000, s. 101-102.; COTTERET, Jean Marie/EMERİ, Claude: Seçim Sistemleri, Çev., Ahmet Kotil, İletişim Yayınları, İstanbul 1991, s.10.

² TEZİÇ, Erdoğan: Anayasa Hukuku, İstanbul 2007, s. 242.

³ TUNÇ, Hasan: Türk Seçim Sistemi, Konya 1995, s. 4.; TUNÇ, Hasan: Anayasa Hukukuna Giriş, Ankara 1999, s. 140-141.

⁴ KARAMUSTAFAOĞLU, Tunçer: Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri, Ankara, 1970, s. XIII-XIV.

⁵ TRAVERSY, Griffith Anne Mary: Democracy, Parliaments and Electoral Systems, Commonwealth Parliamentary Association In Association with Pluto Press, London-Sterling, Virginia 2000, p. 2.

⁶ ÖDEN, Merih: Seçmenlerin Kişi Tercihi Açısından Seçim Sistemleri, Ankara, 2003, s. 13.; ATAR, Yavuz: Türk Anayasa Hukuku, Konya 2009, s. 68.

adı altında aday olarak seçimlere katılabilme olanağına sahip olmaktadır. Bu sayede seçmenlere değişik alternatifler ve programlar sunma fırsatı da doğar⁷.

İnsanların vatandaşı oldukları ülkenin yönetimine katılma, seçme ve seçilme haklarına sahip olmaları, çağdaş dünyada yalnız demokratik ülkelerin anayasalarıyla değil, aynı zamanda uluslararası beyanname ve sözleşmelerle de vurgulanmış ilkelere aittir. Örneğin bu durum Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 67. maddesinde, "vatandaşlar, kanunda, gösterilen şartlara uygun olarak, seçme, seçilme ve bağımsız olarak veya bir siyasi parti içinde siyasi faaliyette bulunma ve halkoylamasına katılma hakkına sahiptir" şeklinde vurgulanmıştır. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde ise her insanın "doğrudan doğruya veya serbestçe seçilmiş temsilciler aracılığıyla ülkesinin yönetimine katılma" ve "kamu hizmetlerine eşit giriş" haklarına sahip olduğu belirtilmiştir (mad. 21/1-2). Yine bu belgede temsili demokrasilerde seçimlerin, ülkeyi yönetme yetkisinin kaynağı ve meşruiyetin temeli olduğu şu şekilde ifade edilmiştir; "Halkın iradesi, yönetim (hükümet) yetkisinin temelidir; bu irade, genel ve eşit oy hakkıyla olacak ve gizli oy veya eşdeğerli serbest oy verme usulleriyle yapılacak dönemsel ve gerçek seçimlerle açıklanır." (mad. 21/3). Ayrıca, Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi'nin 25. maddesinde; "Her vatandaş, ayrımcılığa maruz kalmadan ve makul sınırlamalara maruz kalmadan ve makul olmayan sınırlamalara tabi tutulmadan, doğrudan doğruya kamu hizmetlerine katılma, seçilme eşitlik ilkesine uygun olarak kamu hizmetlerine girme hakkına sahiptir" denilmektedir⁸. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Ek 1. Protokolü'nün 3. maddesinde de, "Yüksek Sözleşmeciler Taraf devletler yasama organının seçimi için, halkın kendi düşüncelerini serbestçe ifade etmesinin güvence altına alındığı koşullarda, makul aralıklarla ve gizli oyla serbest seçimler yapmayı taahhüt ederler" denilmektedir. Bu hükümle oy verme ve seçimlerde aday olma haklarını kullanmada bütün vatandaşlara eşit muamele ilkesi ile yaklaşılması öngörülmektedir. Ancak bu haklar mutlak haklar arasında değildir ve bazı sınırlamalara da konu olabilmektedir⁹.

⁷ MCDONALD, Michael/D., BUDGE, Ian: Elections Parties, Democracy Conferring the Median Mandate, Oxford University Press, 2005, p. 3.

⁸ TÜRK, Hikmet Sami: Demokratik Rejimlerde Seçim Kanunları ve Türkiye İçin Bir Seçim Kanunu Önerisi, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt: 44 Sayı: 1 Yayın Tarihi: 1995, s. 553.

⁹ Bakınız: Mathieu-Mohin ve Clerfayt-Belçika Kararı, 02.03.1987, Seri A, No. 113 s. 23, paragraf, 52.; DUTERTRE, Gilles: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarından Örnekler, Avrupa Konseyi Yayınları, Ankara 2007, s. 466-470.

Türk Siyasal Hayatında Bağımsız Milletvekili Adaylığı

Görüldüğü üzere seçme ve seçilme hakkı gerek ulusal gerekse uluslararası belgelerle güvence altına alınan vatandaşlar isterlerse aday olmak suretiyle iktidar yarışına katılabilirler. Dolayısıyla Anayasa’da ve seçim mevzuatında belirtilen şartları taşıyan vatandaşlar ister bağımsız olarak isterlerse bir siyasal partiden adaylıklarını koyarak seçim yarışına katılabilirler. Günümüzde kişilerin seçimlere daha çok bir siyasal parti çatısı altında girmeyi tercih ettikleri ve bağımsız olarak aday olmanın daha az tercih edildiği bilinen bir gerçek olmasına rağmen bu çalışma, seçim sürecinde her adayın önemli olduğu ve seçim yarışı için yapılan her başvurunun gerekli ve boşuna olmadığı vurgusunu fikir olarak ele almaktadır. Kaldı ki bağımsız adaylar siyasi katılım düzeyini artırmak suretiyle, siyasette vatandaşların ilgilerini yenileyip seçimlerde ilgi ve temsilin kalitesine etki ederek demokrasinin yerleşmesinde ve gelişmesinde önemli rol oynamaktadırlar. Dolayısıyla çalışmamızda bağımsız adaylık genel olarak ele alınacak ve adayların belirlenme yöntemlerine ve seçimlerde uygulanan mekanizmalara yer verilecektir. Çalışma, adayların niçin bağımsız olarak aday olduklarını, seçilmelerinde hangi etkenlerin etkili olduğunu ve seçmenlerin hangi nedenlerle oy verdiklerini açıklamaya çalışmaktadır. Ayrıca çalışmada sadece genel seçimlerde bağımsız adaylık ele alınmış olup mahalli idare seçimleriyle ilgili adaylık düzenlemelerine değinilmemiştir.

I. ADAYLIK KAVRAMI

Sözlük anlamı olarak aday, “Bir görev, bir iş için kendini ileri süren veya başkaları tarafından ileri sürülen kimse. Bir iş için yetiştirilen kimse (namzet). Herhangi bir işi yapmak, bir görevi yüklenmek için adaylık aşamasını kazanmak amacıyla başvuran kimse. Herhangi bir işe alınmak veya seçilmek için istekli, hevesli olmak” anlamlarına gelmektedir¹⁰. Bir başka ifadeyle seçilme yeterliliğine sahip olan ve temsilci (milletvekili veya yerel idareci) seçilebilmek amacıyla seçmenin oyuna sunulan kişilere aday denir¹¹. Ya da aday, seçim yoluyla belli bir statünün kazanıldığı durumlarda, seçmenlerin söz konusu statüyü kazanması yönünde geçerli bir tercih yapabilecekleri kişi-

¹⁰ TÜRKÇE SÖZLÜK, 1. A-J: Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara 1988, s. 15.; Encyclopedia Of American Political Parties and Elections Updated, Edition, Lary J. Sabota and Howard R. Ernst, Newyork 2007, p. 61.

¹¹ ARASLI, Oya: Adaylık Kavramı ve Türkiye’de Milletvekili Adaylığı, Sevinç Matbaası, Ankara 1972, s. 41.; ARASLI, Oya: Seçim Sistemi Kavramı ve Türkiye’de Uygulanan Seçim Sistemleri (1876-1987), Ankara 1989, s. 62; TEZİÇ, (2007), s. 263; ARMAĞAN, Servet: Türk Esas Teşkilat Hukuku, İstanbul 1979, s. 105.; BİLİR, Faruk: Türkiye’de Milletvekilliği ve Milletvekilliğinin Düşmesi Konya 2001, s. 31.; ARMAĞAN, Servet: Türk Esas Teşkilat Hukuku, İstanbul 1979, s. 106.; ALTIPARMAK, Cüneyd: Demokrasilerde Aday Belirleme Yöntemleri, TBBD, Sayı 76, Mayıs-Haziran 2008, s. 355-377.

dir¹². Bir kimsenin aday olup sonrasında temsilci olarak seçilebilmesi için, ilk önce seçilebilme yeterliliğine sahip olması gerekir¹³. Adayların belirlenmesi seçilme yeterliliğine sahip kişiler arasında belli bir seçimde kimlerin halkın oyuna sunulacağı belirlenmesi işlemidir¹⁴. Adaylık sıfatının kazanılması için aranan şartlar ülkelere göre değişebilmektedir. Bunlar arasında adayın aday olduğu yerde yaşıyor olma zorunluluğu, belli sayıda seçmen tarafından aday gösterilme, gelir durumunu belirtir bir belge sunma, seçim harcamalarının belirli bir sınırının olması, belli bir miktar depozit yatırması, yaş sınırı ve aday olunan ülkede doğma şartı gibi değişik şartlar gösterilebilir¹⁵. Yine, aday konumunda olan kişinin toplum için hayati nitelikte bir görev olan yönetime talip olması aday olma özgürlüğünün sınırlı bir nitelik taşıması sonucunu doğurmuştur¹⁶. Adaylık seçmen olmaktan daha ağır şartlara bağlanmıştır. Teorik olarak, her demokratik ülkede, seçme yeterliliğine sahip kimselerin, seçilme yeterliliğine de sahip olması gerekir. Ancak uygulamada bunun mümkün olmadığı görülmektedir. Çünkü seçilme yeterliliğine sahip kimselerin, hem halkı temsil edecek kapasiteye hem de ülke meseleleri konusunda bilgi sahibi olması gerekir. Dolayısıyla, çoğu ülkelerde, aday olabilmek için seçmen olabilmek şartlarından daha fazla şart aranmaktadır¹⁷. Bu anlamda aday olabilmek için gereken şartlar, seçmen olmak için gereken şartlardan daha fazladır ve seçilme hürriyeti, seçme hürriyetine oranla sınırlandırılmıştır. Bu şartlar genel olarak seçilme yeterliliğine ve kişinin önerilmesinde izlenecek usullere ilişkin şartlar olarak gruplandırılabilir¹⁸.

II. ADAYLIK TÜRLERİ VE ADAYIN ÖNERİLMESİNE İLİŞKİN ŞARTLAR

Adaylık bağımsız adaylık ve bir siyasi parti adaylığı şeklinde gerçekleşebilir. Adaylık için başta seçmenlerin kendileri doğrudan bağımsız adaylık başvurusu yapabileceği gibi bazı seçmen gruplarının önerisiyle de kişileri aday gösterebilir. Yine yaygın olarak başvuru olan bir diğer yol ise siyasi partilerin adaylık önerisinde bulunmasıdır¹⁹.

¹² ÖDEN, s. 19.

¹³ ARASLI, 1972, s. 41; BİLİR, 2001, s. 31.

¹⁴ BİLİR, Faruk: Siyasi Partilerde Parlamento Adaylarının Belirlenmesi (Karşılaştırmalı Bir İnceleme), Ankara 2007, s. 21.

¹⁵ Encyclopedia Of American Political Parties and Elections Updated, p. 61.

¹⁶ ARASLI, 1972, s. 41.

¹⁷ BİLİR, 2001, s. 31.

¹⁸ BİLİR, 2001, s. 31.

¹⁹ ÖZBUDUN, Ergun: Siyasal Partiler, Ankara 1979, s. 162.; ARASLI, 1972, s. 55.

A. Bağımsız Adaylık

Sözlük anlamı olarak “bağımsız”, “Davranışlarını, tutumunu, girişimlerini herhangi bir gücün etkisinde kalmadan düzenleyebilen, hür özgür, özerk müstakil kimse. Herhangi bir kuruluşa, partiye bağlı olmayan kimse. Herhangi bir partinin adayı olmadan seçilen kimse” anlamlarına gelmektedir²⁰. Yani bir kişinin yeterli şartları taşımak kaydıyla seçimlerde kendi başına ve bağımsız olarak aday olabilmesidir. Ya da başka bir deyişle, yaratıcı, çözümlayici ve sıra dışı gibi sözcükler de bağımsız adayları ifade etmek için kullanılabilir. Ancak bu kişilerin siyasal partiler gibi örgütlü ve güçlü yapılar karşısında seçim yarışına çıkmaları²¹ onların hayalperest, mantıksız, umutsuz ve ümit vermeyen kişiler olduğu anlamına gelmemelidir²². Demokratik sistemlerde bireyler temel haklarla güvence altına alınmış kendi özerk alanlarının düzenleme özgürlüğüne sahiptirler. Dolayısıyla bireyler vatandaş sıfatıyla siyasi karar alma sürecinin belirlenmesine şartlarını taşımak suretiyle bağımsız aday olarak katılabilirler²³. Bağımsız adaylar bu sürece illa kamu politikaları ile ilgili bazı sorunları çözecekleri iddiasıyla katılmak zorunda değildir. Daha güncel bir takım konular çerçevesinde, örneğin, sağlık politikaları, silahsızlanma ve yolsuzlukları önleme gibi konularda seçim yarışına katılabilirler. Kişisel nedenler de kişiyi bağımsız aday olarak seçim yarışına katılmaya itebilir. Partisinden aday gösterilmeyen veya seçilebileceği daha iyi bir seçim bölgesinden seçilebileceği bir sıraya konulmayan bir kişi partisinden ayrılıp bağımsız olarak seçimlere katılabilir. Ya da bulunduğu konumda daha iyi çalışma olanağı elde edemeyen yüksek dereceli bir bürokrat da görevinden istifa ederek bağımsız olarak seçim yarışına katılabilir. Yine, ülkemizde olduğu gibi kişinin büyük bir aşirete mensup olması veya ağalık gücüne sahip olması gücünü ispat etme adına bağımsız olarak seçime girme nedenleri arasında olabilmektedir. Bazı adaylar da seçilme ihtimalini hiç düşünmeden, bir davayı duyurmak, bir şeyi protesto etmek ve toplumda farklı düşünenlerin de olduğunu göstermek için seçim platformunu kullanmak amacıyla bağımsız

²⁰ TÜRKÇE SÖZLÜK, 1., s. 127.

²¹ Duverger, seçimlerde partili adayların şansının bağımsız adaylardan daha fazla olduğunu belirterek buradaki ilişkiyi, kartel ve tröstler karşısında direnmeye çalışan tek firma durumuna benzetmektedir. Bakınız: DUVERGER, Maurice: Siyasi Partiler, (Çev. Ergun ÖZBUDUN), Ankara 1993, s. 456.

²² BRANCATI, Dawn: “Winning Alone: The Electoral Fate of Independent Candidates Worldwide”, <http://sitemason.vanderbilt.edu/files/dKWA5a/Winning%20Alone%20BRANCATI.pdf>, p. 3, (10.08.2009)

²³ KÖKER, Levent: “Seçim Sistemleri ve Siyasi Çoğulculuk”, Anayasa Yargısı, Sayı 23, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara 2006, s. 200.

aday olabilmektedir. Yine, kişileri bağımsız adaylığa yönelten etkenlerde arasında siyasi partilerde parti içi demokrasinin eksikliği ve liderlerin tek seçici konumda bulunmaları da sıralanabilir.

Kişileri gerek bağımsız gerek bir siyasi partiden aday olarak seçilme hakkını kullanmaya yönelten nedenler farklı gerekçelere dayansa da kişilerin, bu haktan eşit ölçüler içerisinde yararlandıkları pek söylenemez. Seçilme hakkından yararlanmak konusunda özellikle siyasî partilerden aday olmak isteyen kişilerle, bağımsız aday olmak isteyen kişiler arasında belirgin farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Bu farklar hukuk düzeninden kaynaklanabileceği gibi uygulamalardan da kaynaklanabilmektedir. Zira aşağıda ayrıntılı bir şekilde belirttiğimiz gibi bazı ülkelerde hukuk kuralları ya doğrudan doğruya ya da dolaylı yollarla, aday gösterme konusunda yalnız partilere hak tanımakta ve parti adayları dışındaki kişilerin bu haktan yararlanmasını güçleştirebilmektedir. Bunu yaparken; seçimlerde sadece siyasî partilerin aday gösterebileceği şartını getirmek, bağımsız adaylık başvurusu için belli sayıda imza toplama, güvence amaçlı bir miktar başvuru için alınan para (depozit) ya da belli sayıda seçmen tarafından aday gösterilmek suretiyle desteklenme gibi bu haktan yararlanmayı güçleştiren şartlar getirilebilmektedir. Bunların dışında eşitsizliğin oluşmasında bazı siyasî, toplumsal etkenler ve uygulanan seçim sistemleri de etkili olabilmektedir. Günümüzde adayların geniş seçmen kitlelerine tanıtılmasında, onların oyunun kazanılmasında, örgütlenmiş bir çalışma yapısına ve geniş maddi şartlara gerek duyulması hiç kuşkusuz siyasi partileri bağımsız adayların önüne geçirebilmektedir. Yine, seçim sisteminin, seçim çevrelerinin, oylama yöntemlerinin nitelikleri de çok kere bağımsız adayların kazanma şanslarını büyük ölçüde azaltıcı bir rol oynamakta ve kişileri adaylık konusunda partilerden yana tercihe yönlendirebilmektedir²⁴.

Bağımsız adaylık başvurusunda seçilme yeterliliğine sahip seçmen doğrudan kendisi aday olabildiği gibi bazı ülkelerde belli sayıda seçmen grubu tarafından aday gösterilme zorunluluğu bulunabilmektedir.

1. Kişinin Kendi İsteğiyle Bağımsız Adaylık

Yukarıda da belirtildiği gibi, yeterli şartları taşımak kaydıyla seçimlerde kişi kendi başına, herhangi bir yere bağlı olmadan bağımsız olarak aday olabilir. Burada önemli olan, aday olacak kişinin iradesi ve istemidir. Kişi, kazanma olanaklarını da inceleyerek, aday olma istemini gerekli hukuk kuralları çerçevesinde ilgili makamlara bildirmekle adaylığını açıklamış olur. Burada aday

²⁴ ARASLI, 1972, s. 61.; KABOĞLU, İbrahim Ö: Özgürlükler Hukuku, Ankara 2002, s. 426.

Türk Siyasal Hayatında Bağımsız Milletvekili Adaylığı

olmaya karar veren de, aday olma isteminde bulunan da, kişinin kendisidir²⁵. Hemen hemen tüm demokratik seçim sistemleri buna imkân tanımaktadır²⁶. Bağımsız adayların en çok temsil imkânı elde ettiği ülkelerin başında Rusya ve Pakistan gelmektedir. Ukrayna ve Ermenistan'da da bağımsız adayların temsil oranı yüksektir²⁷. Rusya'da bağımsız adaylar seçime katılanların %45'ini oluşturmaktadır. Bunlar aldıkları yaklaşık %40 oy oranı ile Meclisteki sandalyelerin %23'ünü elde etmektedirler. Pakistan'da da benzer şekilde bağımsız adaylar seçime katılanların %40'ını oluşturmaktadır. Bu oranın %16'sı ile Meclisteki sandalyelerin %15'ini elde etmektedirler²⁸. Bağımsız adaylar, seçim çalışmalarını kendi güçleri ile örgütlemek zorunda oldukları gibi, seçimin bütün malî yükünü de tek başlarına kaldırmaktadırlar. 1992 ABD Başkanlık seçimlerinde bağımsız aday olan H. Ross Perot seçim kampanyasında 60 milyon dolar harcamasına rağmen başarılı olamamıştır²⁹. Bağımsız adayların oy toplamaları, daha çok kişisel yeteneklerine bağlıdır ve oy toplamak için yaptıkları çalışmalarda kendi görüşlerini ortaya koyarak, bunları seçmenlerine beğendirmeye çalışırlar³⁰.

²⁵ ARASLI, 1972, s. 55.

²⁶ Bunun, %43'ünü Batı Avrupa ülkeleri, %14'ünü Okyanusya, %12'sini Kuzey Amerika, %10'nu Güney Amerika, %8'ini Doğu Avrupa, %4'ünü Asya, %4'ünü Karaipler, %4'ünü Ortadoğu ve %1'ini de Afrika Ülkeleri oluşturmaktadır. 18 tane ülkede ise bağımsız adayların seçim yarışına katılmasına izin verilmemektedir. Bu ülkeler şu şekilde sıralanabilir: Arjantin, İtalya, Kostarika, Endonezya, Bolivya, İzlanda, İsrail, Litvanya, Meksika, Nicaragua, Norveç, Güney Afrika, İsveç, İsviçre ve Uruguay. Bakınız: BRANCATI, p. 17-28.

²⁷ SMYTH, bunu bu ülkelerde demokratik gelişmelerin ağır işlemesi ile açıklamaktadır. Ukrayna'daki son değişikliklerin, Litvanya, Macaristan ve Arnavutluk'taki gelişmelerin bu ülkelerdeki temsil yapısına yansımaları dolayısıyla bağımsız aday sayısının giderek azaldığını belirtmektedir. Bakınız: SMYTH, Regina: Candidate Strategies and Electoral Competition in the Russian Federation Democracy Without Freedom, Cambridge University Press, 2006, p. 41.; Ermenistan'da 131 üyeli Meclis için yapılan seçimlerde bağımsız adaylar; 2008'de 8, 2003'de 37, 1999'da 32 ve 1995'de ise 45 üyelik kazanmıştır. Bakınız: http://www.ipu.org/parline-e/reports/2013_arc.htm, (13.07.2009)

²⁸ BRANCATI, p. 18.; Rusya'da yapılan Duma seçimlerinde bağımsız adaylar; 2003'de 67, 1995'de 77 ve 1993'de ise 30 üyelik elde etmiştir. Bakınız: http://www.ipu.org/parline-e/reports/2263_arc.htm, (12.07.2009); SMYTH, p. 105.; Pakistan'da ise yapılan Millet Meclisi Seçimlerinde toplam 342 üyelik arasından bağımsız adaylar; 2008'de 18, 2002'de 29, 1997'de 21 ve 1995'de ise 15 üyelik kazanmıştır. Bakınız: http://www.ipu.org/parline-e/reports/2241_E.htm, (12.07.2009); Ukrayna'da da bağımsız adaylar 450 üyeli parlamentoda; 2002'de 95, 1998'de 135 ve 1994'de 163 üye ile temsil edilmiştir. Bakınız: http://www.ipu.org/parline-e/reports/2331_arc.htm, (13.07.2009); D'ANIERI, Poul: Understanding Ukrainian Politics, Power, Politics and Institutional Design, M.E. Sharpe 2007, p. 162.

²⁹ BRANCATI, p. 7.; ABD temsilciler Meclis'i için yapılan son 2008 ve 2006 seçimlerinde hiçbir bağımsız aday seçim kazanamamıştır. 2004 ve 2002 yılında yapılan seçimlerde ise sadece birer bağımsız aday milletvekili olabilmıştır. Bakınız: http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2339_04.htm, (12.07.2009)

³⁰ ARASLI, 1972, s. 55.

Bağımsız adayların tesbiti, siyasî parti adaylarında olduğu gibi birtakım uzun işlemlerin yerine getirilmesini gerektirmediğinden kişiler için seçilme yeterliliğini taşımak şartıyla kolay başvurulabilen bir yoldur. Ancak kolay başvurulabilen bir yol olmasına rağmen Fransa örneğinde olduğu gibi Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde kimsenin bağımsız adaylığını koyarak bu özgürlüğü tercih etmediği de bilinen bir gerçektir.

Ülkelerin bazılarında adaylardan belirli bir oyu alamaması halinde hazineye gelir kaydedilmek üzere belli miktarda ek güvence alınmaktadır. Ancak aday seçilemediği takdirde belli bir oyu almak kaydıyla seçim sonrası ödediği depozitoyu geri alabilmektedir. Örneğin İngiltere ve Fransa gibi bazı ülkelerde, seçimlerde belli bir oy miktarını elde edemeyen adaya geri ödenmemek üzere seçim depozitosu alınmaktadır. İngiltere, Fransa ve Yeni Zelanda'da seçim sonucu kullanılan geçerli oyların %5'inden fazlasını alan adaylara ödedikleri depozit geri verilmektedir³¹. Depozit miktarı ülkelere göre değişmekle birlikte genelde yüksek oranlardadır. Bu durum adayları başvurudan caydıran önemli bir etkidir. Amerikan doları ölçü alındığında Japonya'da 22400 dolar, İngiltere'de 735 dolar (500 pounds)³², Canada'da 640 dolar, Avusturya ve İrlanda'da 'da 350 dolar, Fransa'da 140 dolar, Çek Cumhuriyeti'nde 1100 (20000 kcs)³³ ve Yeni Zelanda'da 300 dolardır³⁴. Hollanda'da bu oran 15000 Dolardan fazladır (11,250 euro)³⁵. Hindistan'da ise belli bir sınıfa tabi bağımsız adaylardan (Scheduled Castes ve Scheduled Tribes) diğer adaylardan alınan depozit miktarının yarısı alınmaktadır. Çek Cumhuriyeti, Slovakya ve Portekiz gibi ülkelerde kişilerin sadece kendi isimleriyle bir partide o partinin üyesi olmadan seçim yarışına katılmasına izin verilmektedir³⁶.

³¹ NORRIS, Pippa: Building Political Parties: Reforming, Legal Regulations and Internal Rules, Commissioned by IDEA in 2005, <http://ksghome.harvard.edu/~pnorris/Acrobat/Building%20political%20parties.pdf>, p. 8. (12.07.2009); TEZİÇ, s. 266.

³² ROGERS, Robert/WALTER, Rhodri: How Parliament Works, 6th Edition London 2006, p. 24. İngiltere'de bağımsız adaylara çok rastlanmamaktadır. Son 1997,'de Martin Bell, 2001'de Richard Taylor ve 2005 seçimlerinde de Peter Law isimli vatandaş bağımsız aday olarak seçilmiştir.

³³ http://www.ipu.org/parline-e/reports/2083_B.htm, (13.07.2009)

³⁴ BOWLER, Shaun/CARTER, Elisabeth and M. FARRELL, David.: 'Changing Party Access to Elections.' In Democracy Transformed? Ed. Bruce Cain, Russell Dalton and Susan Scarrow. Oxford: Oxford University Press, 2003; MASSICOTTE, Blais,/LOUIS André,/ YOSHINAKA, Antoine: Establishing the Rules of the Game. Toronto: University of Toronto Press. Table 2.1.

³⁵ IRWIN, A. Galen,/ANDEWEG, B. Rudy: Governance and Politics of the Netherlands, Palgrave ve Memillan, 2005, p.81.; BRANCATÌ, p. 10.; http://www.ipu.org/parline-e/reports/2231_B.htm, (13.07.2009)

³⁶ BRANCATÌ, p. 11-12.

2. Seçmen Önerisiyle Bağımsız Adaylık

Bağımsız adayların önerilmesinde seçmenlere başlıca iki yolla söz hakkı tanınabilmektedir. Her şeyden önce, bağımsız aday olmak isteyen kimsenin kendi isteği ile belirttiği adaylık önerisinin geçerlilik kazanması için kendi başvurusu yeterli görülmeyerek, adayın önerisini seçmenlere de imzalatması şart koşulabilmektedir. Seçmenlere aday önerme hakkı, genellikle daha çok sayıda imza koşuluyla tanınmaktadır. ABD, Belçika ve Danimarka'da bağımsız aday olmak isteyen kişinin bu öneriyi adaylığını destekleyen belli sayıda seçmene imzalatması şarttır. Örneğin New York'ta bağımsız adaylar adaylık başvurusu için 2000 imza toplamak zorundadır³⁷. Belçika ve Avusturya'da aday her bölge için 200 ile 500 arasında imza toplamalıdır. İtalya'da ise bir kimsenin bağımsız aday olabilmesi için adaylığının 500 seçmen tarafından teklif edilmesi gerekir³⁸. Danimarka'da ise adayın seçim bölgesinde 200 ile 500 arasında bir seçmen kitlesinin desteğini alması gerekir³⁹. Bağımsız adaylık için Macaristan'da en az 750 seçmen, Bulgaristan'da ise 1100 ile 2000 arası seçmenin desteğinin sağlanması gerekir⁴⁰. Almanya'da küçük seçim çevrelerinde sadece seçmenler ve partiler aday gösterebilmektedir. Burada bağımsız adaylar en az 200 seçmenin imzasıyla önerilebilmektedir⁴¹. Hollanda ve Lüksemburg'da ise, bağımsız aday olarak seçime katılabilmenin yolu, kişinin adaylığının asgari 25 seçmen tarafından imzalı olarak önerilmesinden geçmektedir⁴². İrlanda'da aday olmak isteyen kişi adaylığını kendisi teklif edebileceği gibi seçim çevresindeki herhangi bir seçmen tarafından da aday gösterilebilir⁴³. Yunanistan'da ise aday olmak isteyen kişi adaylığını kendisi teklif edebileceği gibi en az 12 seçmen tarafından da adaylığı önerilebilir⁴⁴. İngiltere'de ise belli bir depozito (500 pound) yatırmak şartıyla en az 10 seçmenin desteğini alan herkes Avam Kamarasına adaylığını koyabilir⁴⁵.

³⁷ DUVERGER, s. 455.; ÖDEN, s. 21

³⁸ ÖDEN, s. 20.

³⁹ <http://www.ipu.org/parline-e/reports/2087.htm#elect> , (13.07.2009)

⁴⁰ http://www.ipu.org/parline-e/reports/2141_B.htm (13.08.2009); MİLLARD, Frances, Elections: Parties and Representation in Post-Communist Europe, Palgrave Macmillan, 2004, p. 270.

⁴¹ http://www.ipu.org/parline-e/reports/2121_B.htm, (13.07.2009)

⁴² http://www.ipu.org/parline-e/reports/2191_B.htm, (13.07.2009)

⁴³ http://www.ipu.org/parline-e/reports/2153_B.htm, (13.07.2009).

⁴⁴ http://www.ipu.org/parline-e/reports/2125_A.htm, (13.07.2009)

⁴⁵ DUVERGER, s. 456.; TURPIN, Colin/TOMKİNS, Adam: British Government and the Constitution, Cambridge University Press, 2007, p. 58.; ALDE, R. John: General Principles of Constitutional and Administrative Law, Palgrave Macmillan, 2002, p. 247.; <http://www.ipu>.

Yine, aday gösterilecek kişinin onayını da almak kaydıyla o kimseyi beğenen bazı seçmenlerin ilgili makamlara başvurması sonucunda, bir kimse adaylık sıfatını kazanabilmektedir. Yeni Zelanda'da aday en az iki seçmen tarafından aday gösterilebilir⁴⁶.

Ülkemizde ise adaylık kişinin kendisi tarafından değil, doğrudan doğruya seçmenler tarafından önerildiğinde, adaylığı önerilen kişinin buna yazılı olarak muvafakat etmesi gerekir⁴⁷. Buna karşılık siyasi partilere kayıtlı olmayan kimselerin de bağımsız aday olarak bir parti listesinden aday göstermeleri mümkündür. 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu'na göre, bir siyasi partiden bağımsız aday olarak gösterilecek kimselerin yazılı muvafakati gerekmekte ve bir kimse aynı zamanda birden çok partiden ve seçim çevresinden bağımsız aday olamamaktadır.

Bağımsız adaylık önerisi için belli sayıda imza toplama şartı veya belirli bir miktar teminat yatırma şartları, pek çok adayın gelişi güzel adaylığını koymak suretiyle seçmeni meşgul etmesinin önüne geçebileceği gerekçesiyle savunulabilir. Ancak, seçilme yeterliliğini kısıtlamak suretiyle aday konumunda olan kişiler arasında eşitsizliğe neden olabileceği gerekçesiyle de eleştirilmektedir⁴⁸.

B. Siyasi Parti Adaylığı

Aday belirleme siyasal partilerin oylama ve seçim kampanyalarında seçilmeleri için kimi önereceklerini belirlediği süreci ifade eder. Genelde yetkililerin kişilerin seçim için aday olduğunu belgelediği ve resmi pusula üzerine adlarını yazdığı yasal işlem olarak ifade edilen aday bildirim işlemi aday belirleme ile karıştırılır⁴⁹. Siyasi parti adaylığı ise, aday adaylarının siyasi parti tarafından hukuk kurallarına uygun olarak yapılan önerisi sonrası kazanılan adaylıktır. Partilerin aday adaylarından hangilerini aday olarak önereceği değişik yöntemlerle kararlaştırılır. Genelde bu yöntemler iki türdür. Bunlardan ilki, aday göstermeyi seçimler gibi kamusal nitelikte gören ve adayları geniş bir seçmenler ya da taraftar kitlesine seçtiren Amerikan önseçim sistemidir.

org/parline-e/reports/2335_B.htm, (13.07.2009)

⁴⁶ http://www.ipu.org/parline-e/reports/2233_B.htm, (13.07.2009)

⁴⁷ ARASLI, 1972, s. 53.

⁴⁸ ÖDEN, s. 21.

⁴⁹ BOGDANOR, Vernon: Blackwell'in Siyaset Bilimi Ansiklopedisi I, (A-K), Türkçe Yayına Hazırlayan Bülent Peker, Çev. Bülent PEKER- Erhan YÜKSELCİ-Leyla KESKİNER), Ümit Yayıncılık, Ankara 1999, s. 19-21.

Türk Siyasal Hayatında Bağımsız Milletvekili Adaylığı

İkincisi ise aday göstermeyi ilke olarak partilerin bir iç işi olarak kabul eden ve ABD dışında demokratik ülkelerde uygulanan adayların parti organlarında belirlenmesi yöntemidir⁵⁰. Önseçim sisteminde, adayların belirlenmesi partili seçmenlere ya da partili taraftarlara aittir. Asıl seçim öncesi partideki adaylar bu şekilde tespit edilir⁵¹.

Parti adaylarının belirlenmesi, genellikle parti içi bir işlem niteliği taşımaktadır. Seçmen, parti tarafından gösterilen birden çok aday arasından seçme iradesini kullanmaktadır⁵². Bir siyasi partiden aday olmak isteyenler bu konudaki isteklerini aday olmak istedikleri partiye bildirirlerdir. Burada kişinin tek başına parti adayı olma istemi yeterli değildir. İlgili partinin de kişinin aday olmasını uygun görerek bu konuda öneride bulunması gerekir⁵³. Siyasî parti adaylığı için siyasî partiler, tüzük ve yönetmelikleri ile seçilme yeterliği yanında aday olacak kişilerin sahip olması gereken birtakım nitelikleri de ortaya koymaktadır. Siyasi parti adaylığı daha karmaşık bir mekanizma ile gerçekleşir. Çünkü partili aday olmak için, belli bir süreden beri parti üyesi olmanın yanı sıra, parti üye aidatını ödemek, parti görüş ve programlarını benimsemiş olmak ve nihayet parti yönetim kademelerinin desteğini alabilmek ya da aday gösterilmeyi başarmak gerekir⁵⁴.

Ülkemizde ise milletvekili adaylarının partiler tarafından belirlenmesi, 22.4.1983 tarih ve 2820 sayılı Siyasal Partiler Kanunu'nun (SPK) ilk şekline göre, bütün kayıtlı parti üyelerinin katılacakları önseçim esasına dayanıyordu. Ancak SPK'nda 28.3.1986 tarih ve 3270 sayılı kanun ile yapılan değişiklik sonucu (mad. 37/1) parti adaylarının tespitinde partilerin tercihine dayalı bir usul getirmiştir. Şöyle ki, adayların tespitini, bir parti içi sorun olarak kabul eden parti, bunu kendi tüzüğünde öngöreceği usul ile yapabileceği gibi, bütün partili üyelerin katılması ile önseçim yolu ile de gerçekleştirebilir. Bu yollardan birinin tercihi partilere bırakılmıştır. Aday tespiti konusunda, 3270 sayılı kanun ile getirilen değişiklik aslında kanunun ilk biçiminde güdülen amacı ortadan kaldırmıştır. Çünkü 2820 sayılı SPK yapılırken, partilerin aday tespiti bir parti içi sorun olarak ele alınmamıştır. 3270 sayılı kanundaki değişiklikle, aday tespitinin partilerin tercih edecekleri bir usule bırakılmış olmasının, parti içi oligarşik eğilimleri destekleyici nitelikte olduğu söylenebilir. Anayasa

⁵⁰ ÖZBUDUN, 1979, s. 99.

⁵¹ TEZİÇ, s. 270.

⁵² DUVERGER, s. 454.

⁵³ ARASLI, 1972, s. 55.

⁵⁴ ARASLI, 1972, s. 56.

Mahkemesine göre, önseçimin zorunlu olmaktan çıkarılması ve aday saptanmasının, ülkemizde parti tüzüklerine bırakılması “konuyu iç sorun olmaktan çıkarmamış” tersine partileri bu konuda daha serbest kılmıştır⁵⁵. Siyasi partilerin adaylarını tespit edebilmeleri ve seçimlere katılabilmeleri için, SPK’na göre (3420 sayılı kanun ile değişik 36. mad) illerin en az yarısında oy verme gününden 6 ay önce teşkilat kurmuş ve büyük kongrelerini yapmış olmaları ya da TBMM’nde grubu (en az 20 üyesi) bulunması şarttır. Kanunun bu düzenleniş biçimine göre, “teşkilat kurmuş olmak ve büyük kongrenin yapılmış” olması birbirlerinden ayrılmayan koşullar olmalarına karşılık, TBMM’de grubu bulunması koşulu bunlardan tamamen bağımsızdır⁵⁶.

C. Bağımsız Adayların Başarı Olanakları ve Tercih Edilmelerinde Geçerli Olan Etkenler

Daha önce belirttiğimiz gibi bağımsız adaylar seçmenlerden genellikle kişisel yeteneklerinden dolayı oy alırlar ve seçmenlerin parti bağlarını gevşetebildikleri oranda başarılı olurlar. Bağımsız adayların seçmenlerin kararını etkileyip başarılı olabilmelerinde değişik etkenler rol oynayabilmektedir. Bu etkenler, seçim sistemleri, seçim çevreleri, adayların oylama için seçmene sunulmuş biçimleri ve seçmenin seçme hakkının kapsamı olarak sıralanabilir.

1. Seçim Sistemleri

Çok sayıda seçim sistemine rağmen, uygulamada ve öğretide yaygın olarak çoğunluk sistemi ve nispi (orantılı) temsil sistemi tercih edilmektedir⁵⁷. Bir ülkede uygulanan çoğunluğa dayanan seçim sistemlerinde, temsilci seçilebilmek için en yüksek oyun alınmasının gerekli olması, siyasî parti adaylarını, bağımsız adaylar karşısında daha şanslı kılmaktadır. Çünkü daha zayıf olanaklarla seçime katılan bağımsız adayların gerekli çoğunluğu elde etme olasılıkları azalmaktadır. Parti olanaklarından alabildiğine yararlanan parti adayları ise gerekli çoğunluğa rahatça ulaşabilmektedirler. Seçimlerde kullanılan çoğunluk usulünün tek veya çok turlu olması da, adayların kazanma şanslarını etkilemektedir. Çünkü tek turlu çoğunluk sistemlerinde seçmenler, oyların fazla dağılmasından yana değildirler. Bu durum da parti adaylarının başarı olanaklarını arttırırken, bağımsız adaylarınkini azaltmaktadır. Çok turlu çoğunluk sistemlerinde ise, bağımsız adaylar biraz daha şanslı durumdadırlar.

⁵⁵ TEZİÇ, s. 272.

⁵⁶ TEZİÇ, s. 273

⁵⁷ ATAR, Yavuz: Türkiye’de Seçim Sisteminin Gelişimi ve Siyasal Hayat Üzerindeki Etkileri”, Doktora Tezi, Konya 1990, s. 36 vd.

Türk Siyasal Hayatında Bağımsız Milletvekili Adaylığı

Çünkü seçmen, bağımsız adayın gücünü denemek ve aday güçsüzse, birinci turdan sonra oyunu başka yönde kullanmak olanağına sahiptir. Tek isimli küçük seçim bölgesinde adayların kişisel nitelikleri ön plana çıktığından adayların faaliyetleri parti örgütünün faaliyetlerinden daha etkili olabilmektedir⁵⁸.

Toplumdaki var olan siyasal eğilimleri yansıtan ve çok partili sistemi kolaylaştıran nispi temsil sisteminde ise bağımsız adayların seçilebilme ihtimalleri çok düşüktür. Bu sistemde adayların seçilebilmeleri kişisel yeteneklerinden daha çok siyasal partiye bağlıdır. Seçmenler kişilere değil daha çok parti programlarına oy vermektedirler⁵⁹. Ülkemizde ise nispi temsil sisteminin ulusal barajlı d'Hondt yöntemi uygulanmaktadır. Ülke genelinde %10'luk çok yüksek sayılabilecek seçim barajı uygulaması bulunmaktadır. 1995 öncesi ise bir tür karma rejim öngörülmüştü. Hem %10'luk ülke genel barajı hem %20 ile %30 arasında değişebilen seçim çevresi barajı uygulanmaktaydı. Bu sistem nisbi temsil sistemi ile çoğunluk sistemi arasında karma bir sistem olup mevcut sistem gibi daha çok büyük partilerin lehine sonuç doğurmaktaydı⁶⁰.

2. Seçim Çevrelerinin Büyüklüğü-Küçüklüğü

Seçim çevresinin büyüklüğü veya küçüklüğü de adayların kazanma şanslarına etki edebilmektedir. Küçük seçim çevrelerinde bağımsız adaylar daha başarılı olabilir. Çünkü adayla az sayıdaki seçmenler arasında oldukça yoğun ilişkiler kurulabilecek ve kampanya maliyetleri daha da azalacaktır. Yine seçmenler adayı kişisel yetenekleri ve nitelikleri açısından değerlendirmek olanağına sahip olabilecektir. Büyük seçim çevrelerinde ise adayla seçmenler arasında sıkı ilişkiler kurulamadığından seçmenler, adayları gereğince değerlendiremeyecekleri için, genellikle parti bağlarına dayanarak oylarını partilerden yana kullanmaktadırlar⁶¹.

3. Adayların Oylama İçin Seçmenlere Sunum Şekli

Adayların seçmenlere liste halinde sunulduğu liste usulü seçimde ise partiler seçimlerde adaylarını seçmene genellikle listeler halinde sunarlar. Seçmenlerin aday listelerine oy verdiği bu yöntemde, partiye verilen her oyla

⁵⁸ ARASLI, 1972, s. 56.; TEZİÇ, s. 310.

⁵⁹ TEZİÇ, s. 310.

⁶⁰ KUZU, Burhan: Bugünkü Seçim Sistemimiz ve Bazı Öneriler, Anayasa Yargısı, Sayı 16, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara 1999, s. 256.; ATAR, 2009, s. 198.

⁶¹ ARASLI, 1972, s. 58.; DUVERGER, s. 458.; ARMAĞAN, s. 119.

listedeki bütün isimlerin kolektif olarak birer oy kazanması, parti adaylarını bağımsız adaylara göre daha şanslı kılmaktadır⁶².

4. Parti Örgütlenmesinin Niteliği

Parti örgütlenmesinin zayıf olduğu ülkelerde bağımsız adaylar başarılı olabilir. Ancak, partilerin etkili olduğu bir ortamda ve nispi temsil sisteminin uygulandığı ülkelerde bağımsız adayların seçilme şansları hemen hemen yok gibidir. Genellikle çok partili sistemlerde oyların dağılması olağan sayıldığı için, bağımsız adayların başarı kazanma olanakları burada tek parti ve iki parti sistemlerinden daha fazladır. İki partili sistemlerde ise, özellikle mutlak çoğunluk sistemi uygulanıyorsa, bağımsız adayın bir oy bölücü olarak görülmesi, onun oy toplama ihtimalini azaltmakta; kutuplaşma sonunda blok halinde iki partiye verilen oylar, seçimleri parti adaylarının kazanmasına yol açmaktadır. Tek parti sistemlerinde ise bağımsız adaylık genellikle partiye muhalefetin ifadesi olarak kabul edilmekte; ona oy vermek de seçmen için, partiyi tasvip etmemek anlamını taşımaktadır. Bu bakımdan tek partili sistemlerde bağımsız adaylığa istekli pek çıkmadığı gibi, bunların seçmenden oy toplamak konusunda da çok fazla şansları bulunmamaktadır⁶³.

5. Etnik, Ekonomik, Coğrafi ve İdari Etkenler

Seçim bölgesindeki etnik ve ekonomik farklılaşmanın belirginleşip toplumda ayrılıklara yol açtığı dönemlerde, seçmenler genelde kendi yapılarına daha yakın hissettikleri adayları tercih ederler. İdarî bölünüşün ortaya çıkardığı bölgeler arası rekabet ise bu eğilimi daha da kuvvetlendirir. Bu durumlarda seçim kampanyası daha çok hemşericilik temeline dayanılarak yürütülür. Bu düşüncelerin parti bağlılıklarını etkisiz bırakacak bir noktaya ulaşması halinde, seçim çevresi içerisindeki bölgelerin birinden veya bir etnik gruptan gelen bir bağımsız adayın, başarı şansı büyük ölçüde artar⁶⁴.

6. Adayların Kişisel Nitelikleri ve Diğer Nedenler

Daha önce de belirttiğimiz gibi adayların başarı olanakları daha çok onların kişisel niteliklerine ve değer yargılarına bağlıdır. Örneğin bağımsız olarak adaylığını koyan kimseler içerisinde, başarıları ile şöhret yapmış olanların, seçim bölgesine büyük iyilikleri dokunanların, seçmen oylarının üzerinde din,

⁶² ARASLI, 1972, s. 58.; DUVERGER, s.459; ARMAĞAN, s. 119.

⁶³ ARASLI, 1972, s. 59.

⁶⁴ ARASLI, 1972, s. 59.

aile bağları veya ekonomik nedenlerle etkili olabilenlerin, parti adayları ile hemen hemen eşit koşullar altında oy toplama yarışma girebildikleri görülebilir. Bunların yanında, seçim kampanyasının giderlerini, gereği gibi karşılayarak kendisini seçmenlere en az parti adayları, kadar tanıtılabilen bağımsız adayların da başarı olasılıklarının arttığı söylenebilir. Seçmenlerin parti adaylarını veya bağımsız adayları tercihlerinde, kişisel düşüncelerinin, değer yargılarının, çıkarlarının da çok büyük rolü olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Daha önce de belirttiğimiz gibi, bazı durumlarda seçmenin, oyunu verirken kendisini yalnız partinin onaycısı durumunda görmesi, onu oy vermemeğe itebileceği gibi, bağımsız adaylara oy vermeğe de yöneltebilir. Bunun yanında, parti politikasının kişisel çıkarlarına aykırı düşmesi, partiden görülen zararlar, kırınlıklar, kişisel düşmanlıklar gibi birtakım psikolojik faktörler de, seçmenin parti bağlarından sıyrılarak, başka partilere veya bağımsız adaylara oy vermesine yol açabilir⁶⁵.

III. TÜRKİYE'DE BAĞIMSIZ MİLLETVEKİLİ ADAYLIĞI VE ADAYLIK SÜRECİ

A. Tarihsel Süreç

1. Cumhuriyet Öncesi Dönem

Ülkemizde ilk seçimler 1877 yılında yapılmıştır. Bu seçimler bir seçim kanununa göre yapılmamıştır. Çünkü Anayasada belirtilen yasama organı oluşturulamadığından seçimlerle ilgili Kanun da çıkarılamamıştır. Bu seçimler iki dereceli gerçekleşmiştir. Taşrada daha önce seçilmiş olan İdare Meclisi üyeleri ikinci seçmen olarak kabul edilmiştir ve milletvekillerini bunlar seçmişlerdir. Seçimlerde esas alınan düzenlemeler 1876 tarihli, “Talimat-ı Muvakkate” ve “Beyanname” adı verilen belgelerdir. Bu belgelere göre milletvekili seçilebilmek için aday olma zorunluluğu bulunmamaktadır ve her şahsın (sadece erkekler) seçilmeye hakkı vardır⁶⁶. Daha sonra 1908 seçimlerinde uygulanan 1908 tarihli “İntihab-ı Meb’usan Kanunu” milletvekili seçilmek için aday olmayı zorunlu görmemektedir. 1920 tarihli Mustafa Kemal imzalı “İntihab Hakkında Tebliğ” ise ilk defa gerek partilerin aday göstermelerini gerekse isteyen kişilerin bağımsız olarak adaylığını koyabilmelerini düzenlemektedir⁶⁷.

⁶⁵ ARASLI, 1972, s. 60.; ÖZBUDUN, 1979, s. 9.; ARASLI, 1989, s. 15.

⁶⁶ ARMAĞAN, s. 169.

⁶⁷ ARMAĞAN, s. 190.

2. Cumhuriyet Dönemi

a. Tek Parti Dönemi

Cumhuriyet döneminde ise “İntihab-ı Meb’usan Kanunu” 1942 tarihli 4320 sayılı kanunun kabulüne kadar uygulanmıştır. 1942 tarihli Mebus seçimi Kanunu’nun 43. maddesine göre bir kimsenin adaylığı ya 300⁶⁸ seçmenin yazılı bir belge ile başvurusu veya bizzat kendisinin dilekçe ile istemesiyle mümkün olabilmekteydi⁶⁹. Ülkemizde günümüz seçim kanunlarında, belli sayıda seçmenin bağımsız aday teklif edebileceğine dair bir düzenleme bulunmamaktadır. 1935 seçimlerinde bazı illerde bağımsız milletvekillerinin aday olmasına olanak tanınmıştır. Ancak, bu dönemde bağımsız olarak ikinci seçmenliğe ya da milletvekilliğine soyunanların şansı yoktu. Çünkü seçimler iki dereceli olduğu için halk önce ikinci seçmenleri seçiyor, ikinci seçmenler de milletvekillerini seçiyordu. Dolayısıyla ikinci seçmenler de Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) üyesi oldukları ve parti tüzüğü gereği parti üyelerine oy vermek zorunda olduklarından bu adayların seçilme şansları bulunmamaktaydı. İkinci seçmenleri tamamıyla kontrol eden CHP Genel Merkezi, bağımsız adaylardan kendi istediklerini ikinci seçmenlere seçtirmiştir⁷⁰.

Cumhuriyet döneminde bağımsızlara yine “Müstakil Grup” adı altında CHP’nin Tek Parti yönetiminde rastlıyoruz. Tanıl Bora’nın da ifadesiyle bu grup “sözde” bağımsızdı ve Tek-Parti yönetiminin toplumda oluşan muhalefet potansiyelini azaltmak amacıyla 1939’da oluşturduğu denetleme amaçlı bir gruptu⁷¹. Başlangıçta 21 milletvekillik kadro ayrılan bu grubun sayısı 1943’de 35’e çıkmıştır. Demokratik hayatımıza pek de faydası olmayan bu grup daha sonra 1946’da çok partili düzene geçilince kaldırılmıştır.

1943 genel seçimlerinde ise uygulanan seçim sistemi gereği her biri bir seçim bölgesi olan 35 ilde, dönemin tek partisi CHP seçilecek milletvekili sayısından fazla sayıda aday göstermek suretiyle ikinci seçmenlere tercih hakkı tanımıştır. Daha sonra 18 Haziran 1945 tarihinde yapılan ara seçimlerde CHP

⁶⁸ Daha sonra 16 Şubat 1950 tarih ve 5545 sayılı kanunla (mad. 39) bu sayı 50’ye indirilmiştir. Bakınız: ÖDEN, s. 21.

⁶⁹ TUNCER, Erol: “Osmanlı’dan Günümüze Seçimler (1877-2002)”, TESAV Yayınları, Ankara 2003, s. 157.

⁷⁰ UYAR, Hakkı: “Tek Parti Döneminde Seçimler”, **Toplumsal Tarih**, Sayı 64, Nisan 1999, s. 21-31.

⁷¹ BORA, Tanıl: “Müstakil Grup’tan Sahici Bağımsızlara”, Birgün Kitap, sayı 41 <http://www.birikimdergisi.com/birikim/makale.aspx?mid=345> (17.08.2009).

aday göstermemiş ve ikinci seçmenler bağımsız adaylar arasından milletvekillerini seçmişlerdir⁷².

b. Çok Partili Dönem

Liste usulü basit çoğunluk sisteminin uygulandığı 1946 seçimleri çok partili dönemin ilk seçimidir. Bu seçimlerde partilere değil, adaylara oy verilmiştir. 1946 seçim sonuçlarına göre 465 milletvekilliğinden 397'sini CHP, 61'ini Demokrat Parti (DP) ve 7 tanesini de bağımsız adaylar kazanmıştır. Yine çok partili dönemin başlangıcından itibaren siyasi partilerin listelerinde bağımsız adaylara da ilgili adayın yazılı onayını almak şartıyla izin verildiğini görmekteyiz. Bu dönemden günümüze kadar birçok parti, listelerinde çoğunluğunu toplumun aydın kesiminin oluşturduğu bağımsız adaylara yer vermiştir⁷³.

Çok partili yaşam boyunca ülkemizde bağımsız milletvekilleri toplam 28 ilden seçilmiştir. En fazla bağımsız milletvekili 22 Temmuz 2007 milletvekili genel seçimlerinde seçilmiştir. Bu seçimde toplam 26 bağımsız aday Meclis'e girmiştir ve toplam aday sayısının yaklaşık onda biri oranında, 726 aday bağımsız aday olarak seçim yarışına katılmıştır. Gerçi bunda % 10 ülke genel barajı engelini bağımsız adaylarla aşma stratejisinin önemli bir etkisi olduğu da bir gerçektir. Özellikle Demokratik Toplum Partisi'nin (DTP) sahip olduğu yüksek oy oranını milletvekilliğine dönüştürmek için bu yola başvur-

⁷² ALDIKAÇTI, Orhan: Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası, İstanbul 1966, s. 120.

⁷³ Buradaki düzenlemeye göre, bağımsız adayın ismi seçim pusulasında yer almayacak ve bağımsız adaya verilen oylar aday gösterildiği partinin hanesine yazılacaktır. Uygulamanın özünde, bir siyasi partinin adayın popülaritesinden ve çevresinden elde edebileceği yüksek oy oranından faydalanma isteği veya tam tersi olarak adayın partinin olanaklarından yararlanma (parti seçmenlerine dayanarak oy toplama gibi) arzusunun yattığını söyleyebiliriz. Örneğin, 1946 seçimlerinde sosyalist Mehmet Ali Aybar seçilemeye de Bursa 3. sıradan Demokrat Parti listesinden bağımsız aday olmuştur. 1950 seçimlerinde Halide Edip Adıvar, Ali Fuat Cebesoy, Suphi Tanrıover, Nadir Nadi ve Suat Hayri Ürgüplü Demokrat Parti (DP) listelerinden, 1954 seçimlerinde, İhsan Hamdi Tıgrel, Lütfi Kırdar, Ali Fuat Cebesoy, Nadir Nadi, Hamdullah Suphi Tanrıover, Behçet Uz, Hikmet Bayur, Cavit Oral ve Nuri Demirağ DP listelerinden, 1957 seçimlerinde, Hikmet Bayur ve Ali Fuat Cebesoy DP'den, 1961 seçimlerinde İhsan Köknel, Ali Fuat Başgil (senatör) ve Suat Hayri Ürgüplü (senatör) Adalet Partisi (AP) listesinden, Faruk Işık (senatör) ise Yeni Türkiye Partisi (YTP) listesinden, 1965 seçimlerinde Türkiye İşçi Partisi (TİP) listesinden Çetin Altan, 1966 Senato yenileme seçimlerinde Fatma Hikmet İşmen TİP listesinden, 1969 seçimlerinde Kasım Küfrevi Güven Partisi (GP) listesinden ve 1983 seçimlerinde, Ü. Haluk Bayülken, Selahattin Özbek, Tayyar Sadıklar ve en son 1983 seçimlerinde 12 Eylül döneminin Başbakanı Bülent Ulusu, Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP) listesinden bağımsız olarak aday olmuş ve mazbatasını herhangi bir parti ile bağı olmaksızın bağımsız milletvekili olarak almıştır. Bakınız: BORA Tanıl, Müstakil Grup'tan Sahici Bağımsızlara", Birgün Kitap, sayı 41 <http://www.birikimdergisi.com/birikim/makale.aspx?mid=345> (17.08.2009).; TUNCER, s. 149-155.

duğunu görmekteyiz. Zira seçimlerden hemen sonra bağımsız olarak seçilen milletvekillerinden 22 tanesi DTP'ye geçmişlerdir. 1 bağımsız milletvekili de 20 Temmuz 2008'de kendisi hakkında daha önce verilmiş yasağının kalkmasıyla DTP'ye katılmıştır. Yine bağımsızlardan 1 tanesi Büyük Birlik Partisi'ne (BBP) ve 1 tanesi de Özgürlük Demokrasi Partisi'ne (ÖDP) geçmişlerdir. Bu seçimlerde bir çeşit bağımsız adaylık olanağı, partiler ve onların temsil ettiği politik görüşler için Mecliste temsil edilebilme ortamı sunmuştur. Daha önce 1969 seçimlerinde; 12 ilden 13 bağımsız aday milletvekili seçilerek Meclis'e girmişti. En az bağımsız milletvekilinin seçildiği seçimler ise 2 milletvekili ile 1950 yılı seçimleridir. 1946'da çok partili rejime geçildikten sonra yapılan 16 genel seçimin 9'unda, toplam 73 bağımsız milletvekili adayı seçilmeyi başarak parlamentoya girmiştir.⁷⁴

Ülkemizde çok partili sisteme geçildiğinden bu yana uygulanan seçim sistemlerine baktığımızda farklı uygulamalarla karşılaşmaktayız. 1946-1960 yılları arasında tek turlu liste usulü çoğunluk sistemi, 1960-65 yılları arasında barajlı nispi temsil, 1965'te Milli Bakiye, 1980'e kadar da seçim çevrelerinin il olarak belirlendiği nispi temsil sistemi uygulanmıştır. 1983 seçimlerinde 1980 öncesi koalisyonlarına tepki olarak yönetimde istikrarı sağlamak amacıyla kısmen çoğunluk kısmen nispi temsil yöntemini benimseyen bir düzenleme benimsenmiştir. Sırasıyla ülke ve bölge barajlı kontenjanlı d'Hondt, ülke ve bölge barajlı kontenjanlı tercihli d'Hondt (1987, 1991) sistemleri uygu-

⁷⁴ 1946'dan günümüze kadar yapılan 16 genel seçiminin 9'unda bağımsız adayların bir kısmı milletvekili seçilerek Meclis'e girme başarısı göstermiştir. Bu dönemde seçilen bağımsız milletvekilleri ve seçildikleri iller şu şekilde sıralanabilir:

1946 yılında 5 ilde 7 bağımsız milletvekili seçildi: Burdur, Denizli, İstanbul (3), Kastamonu, Maraş

1950'de 2 ilde 2 bağımsız milletvekili seçildi: Mardin, Seyhan (Adana)

1954'te 3 ilde 3 bağımsız milletvekili seçildi: Bingöl, Muş, Niğde

1969'da 12 ilde 13 bağımsız milletvekili seçildi: Adıyaman, Bingöl, Diyarbakır, Elazığ, Hatay, Konya, Malatya, Maraş, Mardin (2), Muş, Tokat, Van

1973'te 6 ilde 6 bağımsız milletvekili seçildi: Bitlis, Erzurum, Mardin, Muş, Ordu, Siirt

1977'de 4 ilde 4 bağımsız milletvekili seçildi: Diyarbakır, Elazığ, Mardin, Siirt

1999'da 3 ilde 3 bağımsız milletvekili seçildi: Elazığ, Malatya, Tunceli

2002'de 9 ilde 9 bağımsız milletvekili seçildi: Bayburt, Bitlis, Elazığ, Hakkâri, Siirt (YSK'nın İlde 3 Kasım seçimlerini iptaliyle 9 Mart 2003 yapılan yenileme seçimlerinde daha önce bağımsız olarak seçilen Fadıl AKGÜNDÜZ yeniden bağımsız aday seçilememiştir), Iğdır, Mardin, Şırnak, Şanlıurfa

2007'de 9 ilde 26 bağımsız milletvekili seçildi: Diyarbakır (4), Bitlis, Hakkâri, Iğdır, Mardin (2), Siirt, Şırnak (2), Şanlıurfa (2), Batman (2), Van (2), Tunceli (2), Sivas, Rize, Muş (2), İstanbul (2)

Bakınız: TUNCER, s. 247.; TÜRK, Hikmet Sami: Türk Seçim Sisteminde Oy Hakkı, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt: 26, Sayı: 3-4, Yayın Tarihi: 1969, s. 82-83.; YSK, <http://www.ysk.gov.tr/ysk/index.html>

Türk Siyasal Hayatında Bağımsız Milletvekili Adaylığı

lanmıştır. Son dört seçimde ise (1995, 1999, 2002 ve 2007) %10 ülke genel barajlı d'Hondt sistemi uygulanmıştır. İstanbul, Ankara ve İzmir hariç her ilin bir seçim çevresi kabul edildiği ülkemizde toplam 550 milletvekili seçilmektedir. İllerin çıkaracağı milletvekili sayılarının, seçmen sayısına göre adaletsiz olduğu iddialarının sık sık güdeme geldiği ülkemizde, bazı iller 20.000 seçmenle bir milletvekili çıkarırken, bazı iller 80.000 seçmenle bir milletvekili çıkarabilmektedir.

B. Bağımsız Adaylıkla İlgili Düzenlemeler ve Bağımsız Adaylık Süreci

Bağımsız adaylıkla ilgili düzenlemeler başta Anayasamız olmak üzere seçimlerle ilgili 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu, 298 Sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu gibi kanunlarda yer almaktadır. 1982 Anayasası'nın 67. maddesine göre; "vatandaşlar, kanunda, gösterilen şartlara uygun olarak, seçme, seçilme ve bağımsız olarak veya bir siyasi parti içinde siyasi faaliyette bulunma ve halkoylamasına katılma hakkına sahiptir". Bu hüküm doğrultusunda şu an ülkemizde her vatandaş başta bir siyasi partiden olmak üzere ya doğrudan ya da bir siyasi parti listesinden bağımsız aday olarak seçimlere katılabilmektedir. Ülkemizde bağımsız milletvekili adaylığı için yapılacak başvuru, 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu'na göre adayın milletvekili seçilmek istediği çevrenin il seçim kurulu başkanlığına yazılı olarak yapılır (mad. 21). Yine aynı Kanun'un 12. maddesine göre, seçimlere katılabilmek için bir siyasi parti üyesi olmak şart değildir. Seçilme yeterliliğine sahip olan her Türk vatandaşı seçimlerde aday olabilir⁷⁵. Aynı Kanun'un 16/2. maddesi hükmü doğ-

⁷⁵ 2839 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu'na göre 25 yaşını dolduran her Türk vatandaşı milletvekili seçilebilir (mad. 10). Ancak; ilkokul mezunu olmayanlar, kısıtlılar, yükümlü olduğu askerlik hizmetini yapmamış olanlar, kamu hizmetinden yasaklılar, taksirli suçlar hariç, toplam bir yıl veya daha fazla hapis veya süresi ne olursa olsun ağır hapis cezasına hüküm giymiş olanlar, affa uğramış olsalar bile basit ve nitelikli zimmet, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı suçlar ile istimal ve istihlak kaçakçılığı dışında kalan kaçakçılık suçları, resmî ihale ve alım satımlara fesat karıştırma veya Devlet sırlarını açığa vurma suçlarından biriyle mahkûm olanlar, Türk Ceza Kanunu'nun İkinci Kitabı'nın, birinci babında yazılı suçlardan veya bu suçların işlenmesini aleni olarak tahrik etme suçundan mahkum olanlar, terör eylemlerinden mahkûm olanlar, Türk Ceza Kanunu'nun 536. maddesinin birinci, ikinci ve üçüncü fıkralarında yazılı eylemlerle aynı Kanunun 537. maddesinin birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci fıkralarında yazılı eylemleri siyasi ve ideolojik amaçlarla işlemekten mahkum olanlar milletvekili seçilemezler (mad. 11).; Daha fazla ayrıntı için bakınız: BİLİR, 2001.; ONAR Erdal, 1982 Anayasasında Milletvekilinin Düşmesi, Anayasa Yargısı, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara 1997, C.14. ; ONAR, Erdal- TIRYAKIOĞLU, Bilgin: 1982 Anayasasında Milletvekilliği Vatandaşlık İlişkisi (Merve Safa Kavakçı Olayı), Faruk Erem Armağanı, Ankara 1999.; GÖZLER, Kemal: Vatandaşlık ve Milletvekilliği, Liberal Düşünce Dergisi, Yıl 1999, Cilt 4,

rultusunda bir partiye üye olmadan vatandaşlar isterlerse bağımsız aday olabilecekleri gibi kendilerinin yazılı onayı ile bir siyasi parti tarafından da aday gösterilebilirler. Aday olmak isteyen kişi sadece bir seçim çevresinden aday olabilir. Yani aynı seçim için birden fazla seçim çevresinden adaylık koyup seçilmek mümkün değildir (Milletvekili Seçim Kanunu, mad. 16/3-4). Siyasi Partiler Kanunu'nun 40. maddesine göre, "(Değişik birinci fıkra: 28/3/1986 – 3270/11 md.) Siyasi partiler, Anayasa ve kanunlarda belirtilen şartlara aykırı olmamak kaydıyla adaylarda daha başka ne gibi şartlar bulunması gerektiğini tüzüklerinde gösterebilirler. Bir kimse, aynı zamanda, önseçimlerde ve merkez adaylığında değişik siyasal partilerden veya aynı partiden, aynı seçim için birden fazla seçim çevresinden önseçime katılamaz. Bir kimse, bir partiden önseçim veya merkez adaylığı yoklamasına katıldıktan sonra başka bir partiden merkez adayı gösterilemez ve partisinden istifa etmedikçe bağımsız aday olamaz."

Aday olmak isteyen vatandaş öncelikle aday olmak istediği ilin il seçim kurulu başkanlığına adaylık için gerekli şartları taşıdığını beyan eden bir dilekçe ile bizzat başvurur. İl seçim kurulu bağımsız adaylık başvurusu yapan adaya bir alındı belgesi verir ve durumu derhal Yüksek Seçim Kurulu'na (YSK) bildirir. İlk müracaatta; bağımsız adayın öğrenim durumunu gösterir diploma örneği, nüfus kâğıdı örneği, Türkiye Cumhuriyeti Kimlik Numarasını gösterir resmi nitelikte belge ile adli sicil ve arşiv kaydının istenilmesi yeterlidir. Adaylar bu dilekçeye en yüksek derecedeki devlet memurunun bürüt aylığı kadar parayı⁷⁶ ilgili mal sandığına emaneten yatırdıklarına dair bir makbuzu eklemek zorundadır. Aksi takdirde adaylık başvurusu kabul edilmez⁷⁷. Ancak noterden vekâlet verilmesi kaydıyla vekil aracılığıyla başka bir ilden yapılan adaylık başvurusu da geçerli kabul edilmektedir⁷⁸. Yine seçilme yeterliliğine

Sayı 16, s. 90-91.

⁷⁶ Bu bedel 22 Temmuz 2007 yılı genel seçimleri için 446,36 YTL'dir.; Anayasa Mahkemesi daha önce vermiş olduğu 1995 tarihli kararında, bağımsız adayların adaylık başvuru esnasında yatırdıkları paranın Anayasa aykırı olmadığına hükmetmiştir. Bakınız: AMK, E.1995/54, K. 1995/59, K.T. 18.11.1995, AMKD, Ankara 1996, Sayı 31(2), s. 855. ; YSK'nın 2007/312 nolu kararına göre bağımsız milletvekilleri adayları adaylıktan vazgeçmeleri halinde başvuru esnasında yatırdıkları parayı YSK'nun öngöreceği bir süreye kadar seçimden önce geri alabileceklerdir. Bakınız: YSK, 2007/312, www.ysk.gov.tr

⁷⁷ Yüksek Seçim Kurulu (YSK), 2007/267: Bakınız: www.ysk.gov.tr

⁷⁸ YSK, 2007/267. Bakınız: www.ysk.gov.tr; Yine, YSK Iğdır ili için bağımsız adaylık başvurusunu kendi adına bir başkası tarafından Ankara il seçim kurulu aracılığı ile yapan adayın başvurusunu geçerli kabul etmiştir. YSK, 2002/601, ÜNLÜ, Ahmet Hamdi – ERBİL, Hasan: Seçim Mevzuatı ve Yüksek Seçim Kurulu Kararları, HD Yayıncılık, Ankara 2007, s. 587-588.

Türk Siyasal Hayatında Bağımsız Milletvekili Adaylığı

sahip olmak kaydıyla hapiste tutuklu bulunanlar da bağımsız aday olabilirler. 22 Temmuz 2007 tarihinde yapılan genel seçimlerde Gebze ceza evinde tutuklu bulunan ve henüz hakkında kesinleşmiş bir mahkûmiyet kararı bulunmayan Sebahat TUNCEL isimli vatandaş İstanbul ilinden bağımsız milletvekilliliğine adaylığını koymuş ve seçilmiştir.

Seçim takviminde belirlenen süre içerisinde⁷⁹ yapılmayan adaylık başvuruları YSK tarafından reddedilmektedir⁸⁰. Geçici bağımsız aday listeleri yurt çapında YSK tarafından kendi seçim çevresinde ise il seçim kurulları tarafından alışılmış araçlarla ilan edilir. 2839 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu'nun 24. maddesine göre, Aday listeleri seçim kurullarının incelemelerini tamamlamalarından sonra kesinleşir. YSK bağımsız adaylarla birlikte siyasi parti adaylarını oy verme gününden önceki 55. gün, adayların aday oldukları seçim çevrelerini de belirtmek suretiyle Resmi Gazete ve medya araçlarıyla, aynı şekilde il seçim kurulları da görev yaptıkları seçim çevrelerine ait aday listelerini, YSK'nın belirleyeceği bir tarihte "alışılmış araçlarla" ilan ederler.

C. Anayasa Mahkemesi Kararlarında Bağımsız Adaylık

298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçim Kütükleri Hakkında Kanun'un 3270 sayılı Kanunla değiştirilen 94. maddesi gümrük kapılarında oy kullanacak seçmenlere, bağımsız adaya oy verme veya bir partiye oy vermekle birlikte oyunu tercihlili olarak kullanma olanaklarını hatta beğendiği partinin adaylarını bilerek oy verme olanağı dahi tanımamıştır. Bu hüküm iptal başvurusuyla Anayasa Mahkemesi'nin önüne gelmiştir. Anayasa Mahkemesi verdiği kararda, gümrük kapılarında oy kullanacak seçmenlerin bağımsız adaya oy vermemelerini ve tercih hakkı kullanmamalarını Anayasaya aykırı bulmamıştır. Mahkeme kararında; "Yurda giriş veya çıkış yapan vatandaşlar arasında herhangi bir ayırım gözetilmediğinden yurtdışında belli

⁷⁹ Mevzuatta süre ile ilgili açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu süre YSK tarafından seçim takvimi çerçevesinde belirlenir. Bkz. GÖNENÇ, Levent: Türkiye'de Seçim Uyuşmazlıkları ve Çözüm Yolları, Adalet Yayınevi, Ankara 2008, s. 242. YSK'nın konu ile ilgili 22. Dönem Milletvekili seçimleri hakkındaki kararı şu şekildedir; "Öte yandan; bağımsız adayların, adaylık başvurularını hangi tarihten itibaren yapabilecekleri konusunda yasal bir düzenleme bulunmadığından, bu hususun Yüksek Seçim Kurulu tarafından belirlenmesi gerekmektedir. Seçim takviminde, siyasi partilerin aday belirlemelerine ilişkin süreler göz önünde tutularak, seçim iş ve işlemlerinde, birlik, kolaylık ve düzen sağlanması için XXIII. Dönem Milletvekili Genel Seçimine bağımsız aday olarak katılmak isteyenlerin (En geç 04/06/2007 Pazartesi günü saat: 17.00'ye kadar) ilgili il seçim kurulu başkanlıklarına bizzat başvurularını benimsenmiştir." Bu süre YSK tarafından seçim takvimi çerçevesinde belirlenir. Bakınız: YSK, 2007/267, www.ysk.gov.tr

⁸⁰ YSK, 1999/188; 2002/590. Bakınız: www.ysk.gov.tr

süre kalan vatandaşlardan aranan koşulları taşıyanlara oy verme hakkı tanınmasının eşitlik ilkesini zedeleyici bir yönü yoktur. Yurtdışında ikamet eden vatandaşlardan yasayla belirlenen süre içinde gümrük kapılarından giriş ya da çıkış yapanlara bu hakkın tanınması, öbürlerine tanınmaması bu konuda karşılaşılan güçlüklerden kaynaklanmaktadır. Ayırım, haklı nedene dayanınca eşitsizliğe bağlanamaz. Böyle bir sistemde tercih hakkı kullanmamak ya da bağımsız adaylara oy verememek yurtdışında ikamet eden vatandaşların seçme hakkından yoksun bırakılmalarına neden olacak önemde bulunmadığından bu konuda getirilen ayrıcalığın haklı bir nedene dayandığının ve eşitlik ilkesine aykırı olmadığı kabulü gerekir. Oyların dağılımında siyasi partiler arasında bir ayırım yapılmadığından, yeni sistemin bu konuda siyasi partiler arasında eşitsizliğe neden olduğu söylenemez, isteğe bağlı oy kullanma giriş - çıkış durumuna bağlı olduğu için eşitliği etkilememektedir.” ifadelerini kullanmıştır. Mahkeme’ye göre, gümrük kapılarında oy verme hakkının yurtdışındaki yurttaşlardan ancak bir kısmına, yani bazı koşulları taşıyanlara verilmesi, bu konuda karşılaşılan güçlüklerden kaynaklanmaktadır. Böyle bir sistemde bağımsız adaylara oy vermemek ya da tercih hakkı kullanmamak yurtdışında ikamet eden yurttaşların seçme hakkından yoksun bırakılmasına neden olacak önemde değildir⁸¹. Mahkeme’nin doğabilecek bazı güçlükler nedeniyle seçmenleri bağımsız adaylara oy vermek ya da tercih hakkı kullanmak olanağından mahrum bırakacak bu kararı ikna edici olmamakla birlikte aslında Anayasa’nın 67. maddesiyle de çelişmektedir⁸².

22 Temmuz 2007 genel seçimlerinde İstanbul 2. bölgeden bağımsız aday olan ve seçilemeyen Baskın ORAN, bağımsızlara gümrük kapılarında oy verilememesi ve Türkiye Radyo Televizyon Kurumu TRT’de bağımsız adaylara da propaganda hakkı tanınmaması nedeniyle uygulamaların seçme ve seçilme hakkını düzenleyen 1 no’lu protokole aykırı olduğu gerekçesiyle konuyu Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne taşımıştır. Konu ile ilgili bir diğer başvuru ise, yurt dışından oy kullanmak için Türkiye’ye gelen, ancak istediği halde bağımsız adaylara oy veremeyen seçmenler adına yapılmıştır⁸³.

Yine, 2839 sayılı Kanun’un 26. maddesinde yer alan, bağımsız adayların oy pusulalarını kendileri bastırarak seçime katılacaklarına ilişkin hüküm, bağımsız adaylar açısından eşitliği bozucu bir yük getirdiği, bağımsız adaylığı

⁸¹ AMK, E.1986/17, K. 1987/11, K.T. 22.05.1987, AMKD, Sayı 23, s. 229-230. ; AMK, E.1986/13, K. 1987/12, K.T. 22.05.1987, AMKD, Sayı 23, s. 255-256.

⁸² ÖDEN, s.110.

⁸³ Bakınız: Birgün 2007-07-31 Birgün <http://www.tumgazeteler.com/?a=2174363>.

Türk Siyasal Hayatında Bağımsız Milletvekili Adaylığı

güçleştirdiği ve oy kullanılması sırasında bir takım karışıklıklara yol açacağı dolayısıyla Anayasanın 10. ve 67. maddelerine aykırı olduğu gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi'nde dava konusu olmuştur. Mahkeme vermiş olduğu kararında; “Siyasî partiler için, 68. maddenin son fıkrasında malî yardım yapılması öngörülmüş, 69. maddede ise ceza yaptırımlarını kapsayan özel kurallar konulmuştur. Siyasal partiler için geçerli olan bu özel Anayasa kurallarının bireysel politik faaliyette bulunan ve seçimlerde bağımsız aday olanlara uygulanması söz konusu değildir. Aynı şekilde seçimleri düzenleyen yasa kurallarında da siyasal partiler ve bağımsız adaylar için özelliklerine uygun değişik kurallar konulması doğaldır. Siyasal faaliyetlerini bir düşünce ve eylem etrafında birlikte, örgütlü ve ülke çapında uygulayan siyasal partiler için konulan oy pusulasının düzenlenmesi ilgili kuralların bağımsız adaylar için de uygulanması düşünülemez. Dava konusu düzenleme, Anayasa'nın eşitlik ilkesine aykırı değildir. Anayasa'nın 67. maddesinin birinci fıkrasında, “vatandaşlar, kanunda gösterilen şartlara uygun olarak, seçme, seçilme ve bağımsız olarak veya bir siyasi parti içinde siyasi faaliyette bulunma ve halkoymasına katılma hakkına sahiptir.” denilmektedir. İptali istenilen kuralla, bağımsız adayların, Anayasa'nın 67. maddesi hükmüne aykırı olarak siyasi faaliyette bulunmaları engellenmemektedir. Yasal koşulları taşıyan her vatandaş bağımsız aday olabilir ve bağımsız olarak siyasi faaliyette bulunabilir. Ancak her faaliyetin kimi koşulları olabileceği gibi, bağımsız adaylar için de yasayla kimi yükümlülükler getirilebilir. Bu nedenle incelenen kuralın Anayasa'nın 67. maddesine aykırı bir yönü yoktur. İptal isteminin reddi gerekir.” ifadeleriyle bu iddiaları uygun görmemiştir⁸⁴.

Aslında seçmenin tercih hakkını kısıtlayan, bağımsız adayların seçimlere katılımını zorlaştıran ve siyasal partiler ile bağımsız adaylar arasında bir eşitsizlik yaratan bu durum 2007 yılında çıkarılan 5659 sayılı kanunla ortan kaldırılmıştır. 18.05.2007 tarihinde yürürlüğe giren 5659 sayılı “2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasına Geçici Madde Eklenmesine Dair Kanun”la getirilen düzenleme ile bağımsız adayların da yapılacak Milletvekili Genel Seçimlerinde birleşik oy pusulasında yer almasının yolu açılmıştır⁸⁵.

⁸⁴ AMK, E.1995/54, K. 1995/59, K.T. 18.11.1995, AMKD, Sayı 31 (2), s. 850-851.

⁸⁵ MADDE 1 – 7/11/1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasına aşağıdaki geçici madde eklenmiştir. “GEÇİCİ MADDE 17 – Bu Kanunun yürürlüğe girmesinden sonra yapılacak ilk genel seçimde, Anayasanın 67 nci maddesinin son fıkrası 10/6/1983 tarihli ve 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanununun bağımsız adayların birleşik oy pusulasında yer almasına ilişkin hükümleri bakımından uygulanmaz.” RG: 18.05.2007, Sayı, 26526.

Anayasa Mahkemesi bağımsız adaylar açısından da önem arz eden seçim çevresi barajını Anayasaya aykırı bulup iptal ettiği kararında ise %10'luk ülke barajını da değerlendirmiştir. Anayasa Mahkemesi 4125 sayılı Kanun'un 17. maddesinin Anayasaya aykırılığını değerlendirirken; "Seçime katılan ve 2839 sayılı Yasa'nın 33. maddesinde öngörülen % 10'luk ülke barajını aşan siyasî partilere verilecek ülke seçim çevresi milletvekilinin hesabında gözetilecek ölçünün yasama organının takdiriyle yürürlüğe konulduğu açıktır. Seçim sistemlerinin anayasal ilkelere ödünsüz uygunluğu yanında kimi zorunlu koşulları içermesi kaçınılmazdır. Sistemin doğasından kaynaklanan ve yüzdelikle konulan barajlar, ülke yönünden, seçme ve seçilme hakkını sınırlayıcı, olağandışı ölçülere varmadıkça uygulanabilir, kabul edilebilir ve aykırılığından söz edilemez belirlemelerdir. Yasama organının anayasal çerçeveye bağlı kalarak takdir ettiği sınırlama ve aşırı sayılmayacak düzeydeki baraja rakam ve oran olarak elatmak, yargısal denetimin amacıyla bağdaşmaz. Kaldı ki % 10'luk baraj yönetimde istikrar ilkesine uygundur ve temsilde adalet ilkesiyle de bağdaşmaktadır." diyerek seçim çevresi barajını anayasaya aykırı bulmakla birlikte %10luk ülke barajının açık bir biçimde Anayasaya aykırı olmadığı yönünde karar vermiştir⁸⁶.

Görüldüğü gibi Anayasa Mahkemesi gerekçe olarak, Anayasaya 4121 sayılı ve 23.7.1995 tarihli değişiklikle konulan seçim kanunlarının "temsilde adalet", "yönetimde istikrar" esasına dayanması gerekliliğine vurgu yapmıştır. Yüksek Mahkeme'ye göre, "çevre barajları", "temsilde adalet" ilkesine aykırıdır. Bu sistem, "az oyla çok temsilci" getirmeye uygundur. Daha sonra TBMM 4138 sayılı ve 23.11.1995 tarihinde yeni bir kanun çıkararak tüm seçim çevreleri için %10'luk sabit bir seçim bölge barajı öngörmüş ise de, Cumhurbaşkanı'nın müracaatı üzerine, Anayasa Mahkemesi'nce bu baraj; "...Anayasa'nın amaçladığı "yönetimde istikrar ilkesi" için milletvekili seçimlerinde bir ülke barajı öngörülmüşken, ayrıca her seçim çevresi için yeni bir barajın getirilmesi "temsilde adalet" ilkesiyle bağdaşmaz. Kaldı ki uygulanmakta olan nispi temsil sisteminin bir türü olan d'Hondt sistemi de kendi içinde bir baraj taşımaktadır... Anılan düzenleme ile, nüfusu fazla olan illerin çıkaracakları milletvekili sayısı fazla olacağından, buralardaki çevre barajının % 6'lara kadar düşmesine karşın nüfusu az olan ve dört veya daha az milletvekili çıkaracak bölgelerde bu çevre barajının % 25 olacağı, bu durumun

⁸⁶ AMK, E.1995/54, K. 1995/59, KT. 18.11.1995.; BAHÇECİ Barış, 1982 Anayasası Döneminde Çoğulcu Demokrasi Açısından Milletvekili Seçimi Hukukunda Karşılaşılan Sorunlar, AÜHFD, C.54 Sayı, 3, 2005, s. 375-376. (365-396).

Türk Siyasal Hayatında Bağımsız Milletvekili Adaylığı

ise seçim çevreleri arasındaki adaletsizliği daha da artıracaktır.” gerekçesiyle iptal edilmiştir⁸⁷.

%10'luk ülke genel barajı daha sonra Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) götürülmüştür. Dava 2002 yılında yapılan genel seçimler sonrası Şırnak ilinden Demokratik Halk Partisi (DEHAP) adayı olan, ancak yüzde 45,95 oy almalarına karşın baraj nedeniyle milletvekili seçilemeyen Resul Sadak'ın ve Mehmet Yunak'ın başvurusuyla açılmıştır. AİHM verdiği ilk kararda %10'luk barajın serbest seçim hakkının ihlali olmadığına hükmetmiş ve Sadak ve Yunak kararı temyiz etmişlerdir. Mahkeme, vermiş olduğu nihai kararında Türkiye'de uygulanan yüzde 10'luk seçim barajının “serbest seçim hakkı”nın ihlali olmadığına hükmetmiştir. Ancak, barajın aşırı olduğunu belirten Mahkeme, seçim sürecinin şeffaflığı için Avrupa Konseyi organlarının barajın indirilmesiyle ilgili tavsiyesine katıldığını ve barajın partileri şeffaflığa katkıda bulunmayan taktiklere yönelttiğini belirtmiştir. Mahkeme'ye göre sözleşmenin ilgili hükmünün ihlâl edilmiş sayılabilmesi için bütün vatandaşların seçme ve seçilme haklarını eşit şekilde kullanabilmeleri ilkesinin ihlâl edilmiş olması gerekir. Bu ilke, seçimlerin sonucunda her oyun eşit derecede ağırlık taşıması anlamına gelmez. Bazı oyların zayi olmasını önleyecek hiçbir seçim sistemi yoktur⁸⁸. AİHM'nin anılan kararı hukuki açıdan yerinde olmakla birlikte, %10'luk ülke barajının genelde adaletsiz sonuçlara yol açtığı, 2002 seçimlerinde ise ancak iki partinin barajı geçebilmesi nedeniyle bu adaletsizliğin had safhaya ulaştığı da bir gerçektir. Dolayısıyla ülke genelinde geçerli oyların % 10'unu geçemeyen partiler milletvekili çıkaramayacakları gibi genel barajı aşamayan siyasi partinin listesinde yer almış bağımsız aday da seçim çevresinde aldığı oy miktarı ne olursa olsun milletvekili seçilemeyecektir⁸⁹. Bağımsız adayların, milletvekili olabilmek için aday oldukları seçim çevresinde seçilebilmek için yeterli oy miktarını elde etmeleri yeterlidir. Ancak küçük partilerin genel barajı, listelerine aldıkları bağımsız adaylarla aşmalarını önlemek amacıyla Milletvekili Seçimi Kanunu'nda değişiklik yapılmıştır. Buna göre, 1987 yılında 2839 sayılı kanunun 33. maddesinde 3377 sayılı kanunun 9. maddesi ile yapılan değişiklikle, yukarıda da belirttiğimiz gibi bir parti listesinde yer alan bağımsız adayların milletvekili seçilebilmesi, listesinde yer aldıkları partinin %10'luk ülke genel barajını aşması şartı ile

⁸⁷ AMK, E.1995/56, K. 1995/60, KT. 01.12.1995.; KUZU, s. 261.

⁸⁸ Yumak and Sadak v. Turkey, 8 July 2008, (No. 10226/03) <http://www.inhak-bb.adalet.gov.tr/aihm/karar/yumakvesadak24.09.2008.doc>. (10.08.2009)

⁸⁹ YSK, 2002/794, <http://www.ysk.gov.tr/ysk/docs/genelge/2002/2002-794.htm>, (13.08.2009).

sınırlanmıştır⁹⁰. Bu maddeye göre bir bağımsız adayın bir siyasi parti çatısı altında seçime girmesi halinde bağımsız adaya verilecek oylar bağımsız adayın çatısı altında girdiği partiye de verilmiş olacaktır. Bağımsız adayın çatısı altında seçime girdiği parti ülke genel barajını aşmadığı takdirde bu aday yüksek oy almış olsa bile seçilemeyecektir. Bu durum 2839 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu'nun 33. maddesinde, "(Değişik birinci fıkra: 23/5/1987-3377/9 md.) Genel seçimlerde ülke genelinde, ara seçimlerde seçim yapılan çevrelerin tümünde, geçerli oyların % 10'unu geçmeyen partiler milletvekili çıkaramazlar. Bir siyasi parti listesinde yer almış bağımsız adayların seçilebilmesi de listesinde yer aldığı siyasi partinin ülke genelinde ve ara seçimlerde seçim yapılan çevrelerin tümünde yüzde onluk barajı aşması ile mümkündür." ifadeleriyle belirtilmiştir. Bağımsız adayların bir siyasi parti listesinden aday gösterilebilmelerine ilişkin bu düzenleme aslında Siyasi Partiler Kanunu'nun 90. maddesinde yer alan "siyasi partiler seçimlerde başka bir partiyi destekleme kararı alamaz" ilkesi ve yasağını da anlamsız hale getirmektedir. Zira bir siyasi parti seçimlerde oy oranını artırmak amacıyla daha önce siyaset sahnesinde yer almış bir partinin genel başkanını, milletvekillerini ya da daha önce başbakanlık yapmış bir siyasi partiden aday göstermek suretiyle o partinin yandaşlarının oylarını elde edebilir. Bu da bir çeşit seçim ittifakı anlamına gelmektedir. Bunun örnekleri 1946 seçimlerinden başlayarak günümüze kadar gerçekleşen seçimlerde görülebilir. En son 22 Temmuz 2007 genel seçimlerinde Eski Başbakanlardan ve Anavatan Partisi Genel Başkanlarından Mesut Yılmaz'a Demokrat Parti çatısı altında bağımsız aday olarak seçime girme teklifinin yapılması da bir başka örnektir.

Anayasa Mahkemesi bir başka kararında bağımsız adayların adaylık başvurusu yaparken ödedikleri en yüksek derecedeki devlet memurunun bürüt aylığı kadar yatırılan paranın Anayasaya aykırılığı iddiasını; "Bağımsız milletvekili adayı olabilmek için kimi koşulların yanı sıra akçalı bir ödemenin de öngörülmesi gerekebilir. Getirilen bu düzenleme gelişi güzel başvuruların önlenmesi yönünde de gereklidir. Kaldı ki bu parasal ödemenin miktarı yasa ile belirlenmiş olup, bağımsız olarak siyasi faaliyette bulunmayı engelleyici boyutta değildir" diyerek Anayasaya aykırı bulmamıştır⁹¹. Bağımsız adaylar için konulan bu teminat yatırma zorunluluğu partili adaylar için söz konusu değildir. Parti adayları ise sadece partilerince belirlenen miktarı kendi partilerine ödemektedirler. Aday sıkıntısı çeken partilerde ise bu miktar çok düşük

⁹⁰ 3377 sayılı Kanun, Resmi Gazete, Sayı 19476, s. 3.

⁹¹ AMK, E.1995/54, K. 1995/59, K.T. 18.11.1995, AMKD, Ankara 1996, Sayı 31(2), s. 855.

Türk Siyasal Hayatında Bağımsız Milletvekili Adaylığı

alınmakta veya hiç alınmamaktadır. Bu durum seçilme yeterliliğini kısıtlamak suretiyle aday konumunda olan kişiler arasında eşitsizliğe neden olmaktadır.

Anayasa'nın 69. ve Siyasi Partiler Kanunu'nun 95. maddelerinde yer alan, "Kapatılan siyasi parti bir başka ad altında kurulamaz. Bir siyasi parti- nin kapatılmasına söz veya eylemleriyle neden olan kurucuları dahil üyeleri, Anayasa Mahkemesi'nin kapatmaya ilişkin kesin kararının Resmi Gazete'de gerekçeli olarak yayımlanmasından başlayarak 5 yıl süreyle bir başka parti- nin kurucusu, üyesi, yöneticisi ve denetçisi olamazlar. Siyasi partiler bu ki- şileri hiçbir suretle seçimlerde aday gösteremezler" düzenlemesi uyarınca, siyaset yasağı konulan kişiler, hiçbir partiye üye olamazlar ve bir siyasi parti tarafından bağımsız aday olarak gösterilemezler. Ancak gerek Anayasa'nın gerekse Kanun'un mevcut haliyle bu kişiler isterlerse bağımsız milletvekili aday olabilirler. Siyaset yasağı konulan bu kişi/kişilerin seçimlerde bağımsız olarak milletvekili adaylığına başvurup başvuramayacağı sorunu daha önce Yüksek Seçim Kurulu'nda tartışılmıştır. Yüksek Seçim Kurulu (YSK) öncelikle Necmettin Erbakan ve Şevket Kazan'ın 18 Nisan 1999 yılı genel seçimlerinde yapmış oldukları bağımsız adaylık başvurusunu değerlendirmiştir. YSK, bu olayda temel sorun olarak, milletvekili adaylığı için getirilen 5 yıllık yasak sınırlamasını ele almıştır. Zira başvurunun yapıldığı tarihte 2820 Sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun (SPK) 95. maddesi bu yasak süresini 10 yıl olarak düzenlemekle birlikte partisinin kapatılmasına neden olanların bu süre içerisinde milletvekili olamayacağını da düzenlemekteydi. YSK, kararını verirken Anayasa Mahkemesi'nin daha önce konu ile ilgili Refah Partisi'nin kapatılması davasında vermiş olduğu kararını⁹² dikkate alarak burada siyasi yasaklılık süresinin 5 yıl olmasına karar vermiştir. Ancak, bu tarihte halen yürürlükte olan SPK'nun 95 ve 101. maddelerinde varlığını devam ettiren, partisinin kapatılmasına neden olanların milletvekili olamayacağına ilişkin hüküm gerekçesiyle ilgili şahısların milletvekili olamayacağına karar vermiştir. Daha sonra 1999'da 4445 sayılı kanunla SPK'nda yapılan değişiklikle 95. maddedeki "milletvekili aday olamazlar" ifadesi Kanun'dan çıkarılmıştır. Bu değişiklikten sonra YSK'nın da onay vermesi ile 2002 seçiminde, Fazilet Partisi (FP) davasında yasaklanan Bekir Sobacı Tokat'tan bağımsız aday olmuştur. Yine benzer şekilde 22 Temmuz 2007 seçimlerinde de Halkın Demokrasi Partisi (HADEP) davasında yasaklanan Hamit Geylani Hakkâri'den

⁹² Bakınız: SAĞLAM, Fazıl: Siyasi Partiler Hukukunun Güncel Sorunları, İstanbul 1999, s. 133-143.; ÖDEN, Merih: Türk Anayasa Hukukunda Siyasi Partilerin Anayasaya Aykırı Eylemleri Nedeniyle Kapatılmaları, Ankara 2003, s. 63-74.; AMK, E.1997/1, K. 1998/1 K.T. 16.01.1998, AMKD, Ankara 1999, Sayı 34 (2), s. 762.

bağımsız adaylığını koymuş ve milletvekili seçilmiştir. Anayasa Mahkemesi tarafından 2003`te HADEP`in kapatılmasıyla hakkında 5 yıllık siyaset yasağı getirilen ve 22 Temmuz 2007`de Hakkari`den bağımsız milletvekili seçilen Hamit Geylani, yasağın sona ermesiyle 20 Temmuz 2008 tarihinde Demokratik Toplum Partisi`ne (DTP) katılmıştır.

SONUÇ

Ülke yönetimine katılma, seçme ve seçilme haklarının tam olarak kullanılabilmesi, böylece halkın iradesinin serbest seçimler yoluyla ifade edilebilmesinde bağımsız olarak veya bir siyasal parti içinde siyasal faaliyette bulunmanın ayrı bir yeri ve önemi vardır. Demokratik sistemlerde seçme hakkı seçilme hakkı ile tamamlandığından vatandaşlar herhangi bir ayrıma tabi tutulmadan ister bağımsız ister bir parti adı altında aday olarak seçimlere katılabilmektedir.

Bağımsız adaylık aday olmak isteyen kişilerin kendilerinin ya da seçmenlerin önerileriyle kazandıkları adaylıktır. Demokratik sistemlerde bireyler temel haklarla güvence altına alınmış kendi özerk alanlarının düzenleme özgürlüğüne sahiptirler. Dolayısıyla bireyler vatandaş sıfatıyla siyasi karar alma sürecinin belirlenmesine şartlarını taşımak suretiyle bağımsız aday olarak katılabilirler⁹³. Bağımsız adaylar bu sürece illa kamu politikaları ile ilgili bazı sorunları çözecekleri iddiasıyla katılmak zorunda değildir. Daha güncel bir takım konular çerçevesinde, örneğin, sağlık politikaları, silahsızlanma ve yolsuzlukları önleme gibi konularda seçim yarışına katılabilirler. Kişisel nedenler de kişiyi bağımsız aday olarak seçim yarışına katılmaya itebilir. Partisinden aday gösterilmeyen veya seçilebileceği daha iyi bir seçim bölgesinden seçilebileceği bir sıraya konulmayan bir kişi partisinden ayrılıp bağımsız olarak seçimlere katılabilir. Kişileri bağımsız adaylığa yönelten etkenler arasında siyasi partilerde parti içi demokrasinin eksikliği ve liderlerin tek seçici konumda bulunmaları da sıralanabilir.

Kişileri gerek bağımsız gerek bir siyasi partiden aday olarak seçilme hakkını kullanmaya yönelten nedenler farklı gerekçelere dayansa da kişilerin, bu haktan eşit ölçüler içerisinde yararlandıkları pek söylenemez. Seçilme hakkından yararlanmak konusunda özellikle siyasî partilerden aday olmak isteyen kişilerle, bağımsız aday olmak isteyen kişiler arasında belirgin farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Bu farklar hukuk düzeninden kaynaklanabileceği gibi uygulamalardan da kaynaklanabilmektedir. Zira bazı ülkelerde hukuk kuralları

⁹³ KÖKER, s. 200.

Türk Siyasal Hayatında Bağımsız Milletvekili Adaylığı

ya doğrudan doğruya ya da dolaylı yollarla, aday gösterme konusunda yalnız partilere hak tanımakta ve parti adayları dışındaki kişilerin bu haktan yararlanmasını güçleştirmektedir. Yani, siyasi partilerin aracılığı olmaksızın, milletvekili seçilebilmek oldukça zordur. Yine milletvekili adaylarının herhangi bir parti etiketi taşımaksızın kendi şahısları için seçmenden oy istemeleri mümkün ise de günümüzde seçmenlerin bağımsız adaylardan çok siyasi parti adaylarını tercih ettikleri de bir gerçektir⁹⁴.

Bu olumsuz şartlara rağmen, bağımsız adaylığın, parti adaylığına göre bazı avantajları da vardır. Örneğin bağımsız aday olacak kişilerin, başarıları ile şöhret yapmış olmaları, seçim bölgelerine büyük hizmetlerinin olması ve aile çevresi gibi kişisel nitelikler bağımsız adayların başarı şanslarını attıran etkenlerdir. Görüldüğü gibi bir takım şartlar, parti adaylarının seçilme şansını arttırırken, diğer bir takım şartlar da bağımsız adayların şansını arttırmaktadır⁹⁵. Bağımsız adayların seçmenlerin kararını etkileyip başarılı olabilmelerinde, seçim sistemleri, seçim çevreleri, adayların oylama için seçmene sunulmuş biçimleri ve seçmenin seçme hakkının kapsamı etkili olabilmektedir. Bağımsız adaylar küçük seçim çevrelerinde daha başarılı olabilmektedirler. Bunun tam tersi büyük seçim çevrelerinde ise seçmenler, adayları gereğince değerlendiremeyeceklerinden genellikle parti bağlarına dayanarak oylarını partilerden yana kullanmaktadırlar. Yine bağımsız milletvekilleri herhangi bir partinin disiplinine bağlı kalmadan ve parti liderlerinin direktifinde oylamaya mecbur olmadan yönetime katılabileceğinden daha serbest hareket edebilmektedirler.

Bağımsız adayların oy toplamaları, büyük ölçüde kişisel yeteneklerine bağlıdır ve oy toplamak için yaptıkları çalışmalardan kendi görüşlerini ortaya koyarak, bunları seçmenlere beğendirmeye çalışırlar. Milletvekilliği her şeyden önce maddi ve manevi fedakârlık isteyen bir kazanımdır. Bu adaylar seçim çalışmalarını kendi güçleri ile örgütlemek zorunda oldukları gibi, seçimin bütün mali yükünü de tek başına kaldırmaktadır⁹⁶. Örneğin ülkemizde daha önce parti adaylarının isimlerinin yazıldığı birleşik oy pusulası devlet hazinesinden karşılanırken, bağımsız adaylar için ayrı bir maddi yük getiren, seçim çevresindeki bütün sandıklar için seçmen sayısı kadar oy pusulaları kendileri tarafından hazırlanmaktaydı. 18.05.2007 tarihinde yürürlüğe giren 5659 sayı-

⁹⁴ ÖZBUDUN, 1979, s. 162.

⁹⁵ BİLİR, 2001, s. 68.

⁹⁶ ARASLI, 1972, s. 55; BİLİR, 2001, s. 68.

lı 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasına Geçici Madde Eklenmesine Dair Kanun'la bağımsız adayların da yapılacak milletvekili genel seçiminde birleşik oy pusulasında yer alması düzenlenmiştir. Bağımsız adaylar için olumlu bir adım sayılabilecek bu düzenlemeyle, 22 Temmuz 2007 tarihinde yapılan milletvekili genel seçiminde bağımsız adaylar da birleşik oy pusulasında partilerle birlikte yer almışlardır⁹⁷.

Yine bağımsız adayların her biri, en yüksek devlet memurunun brüt maaşı kadar parayı hazineye bir depozito olarak yatırmak zorundadır. Parti adayları ise böyle bir para yatırmak zorunda değildir, onlar sadece partilerince belirlenen miktarı kendi partilerine ödemektedir, aday sıkıntısı çeken partilerde bu miktar çok düşük alınmakta veya hiç alınmamaktadır. Bu durum seçilme yeterliliğini kısıtlamak suretiyle aday konumunda olan kişiler arasında eşitsizliğe neden olmaktadır.

Bütün bu olumsuz şartlar içerisinde mevcut seçimle ilgili düzenlemelerin partisiz siyaset yapmayı zorlaştırdığı bir gerçektir. Uygulanan yüksek seçim barajı nedeniyle bağımsız aday olarak seçilmek oldukça zordur. Burada önlem olarak yalnızca seçim barajının düşürülmesi yeterli olmayacaktır. Bu kapsamda öncelikle bağımsız adaylar açısından seçilme hakkından yararlanma konusunda eşitsizlik yaratan hukuk kurallarını kaldırmak gerekir ya da demokratik sistemlerde seçilme hakkına sahip olanların somut olarak bir seçimde aday olabilmelerinin önündeki engellerin en az seviyeye indirilmesi gerekir.

Meclise bağımsız aday olarak girmek, elbette her şeyin çözümü değildir. Ancak bu yol Türk demokrasisini güçlendirir ve zenginleştirir. Bağımsız adayların toplumdan çok geniş ve sağlam destek görmeleri parlamento dışı toplumsal muhalefeti de canlandırabilir. Dolayısıyla parlamentoya giren seçilmiş bağımsız adaylar, parlamento dışı toplumsal muhalefet hareketleri ile bağ kurarak başarılı olabilecekleri gibi arkalarında hissedecekleri toplumsal güç onların mecliste daha etkin demokrasi mücadelesi vermesini sağlayabilir.

⁹⁷ DTP söz konusu düzenlemeye ülkenin doğu kesiminde okur-yazarlık oranının düşük olması nedeniyle bağımsız adayların fark edilmesini zorlaştıracığı gerekçesiyle karşı çıkmıştır.

KAYNAKÇA

- ALDER, John: General Principles of Constitutional and Administrative Law, Palgrave Macmillan, 2002.
- ALDIKAÇTI, Orhan: Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası, İstanbul 1966.
- ALTIPARMAK, Cüneyd: Demokrasilerde Aday Belirleme Yöntemleri, TBBD, Sayı 76, Mayıs-Haziran 2008, s. 355-377.
- ANAYASA MAHKEMESİ KARARLAR DERGİSİ ÇEŞİTLİ SAYILARI
ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARI
- ARASLI, Oya: Adaylık Kavramı ve Türkiye’de Milletvekili Adaylığı, Sevinç Matbaası, Ankara 1972.
- ARASLI, Oya: Seçim Sistemi Kavramı ve Türkiye’de Uygulanan Seçim Sistemleri (1876-1987), Ankara 1989.
- ARMAĞAN Servet, Türk Esas Teşkilat Hukuku, İstanbul 1979.
- ATAR, Yavuz: Türk Anayasa Hukuku, Konya 2009.
- ATAR, Yavuz: “Türkiye’de Seçim Sisteminin Gelişimi ve Siyasal Hayat Üzerindeki Etkileri”, Doktora Tezi, Konya 1990.
- BAHÇECİ, Barış: “1982 Anayasası Döneminde Çoğulcu Demokrasi Açısından Milletvekili Seçimi Hukukunda Karşılaşılan Sorunlar”, AÜHFD, C.54 Sayı, 3, 2005, s. 365-396.
- BİLİR, Faruk: Siyasi Partilerde Parlamento Adaylarının Belirlenmesi (Karşılaştırmalı Bir İnceleme), Ankara 2007.
- BİLİR, Faruk: Türkiye’de Milletvekilliği ve Milletvekilliğinin Düşmesi Konya 2001.
- BOGDANOR, Vernon: Blackwell’in Siyaset Bilimi Ansiklopedisi I, (A-K), Türkçe Yayına Hazırlayan Bülent Peker, Çev. Bülent PEKER- Erhan YÜKSELÇİ-Leyla KESKİNER), Ümit yayıncılık, Ankara 1999.
- BORA, Taml: “Müstakil Grup’tan Sahici Bağımsızlara”, Birgün Kitap,

Yrd. Doç. Dr. Erdal ABDULHAKİMOĞULLARI

sayı 41 <http://www.birikimdergisi.com/birikim/makale.aspx?mid=345> (17.08.2009)

BOWLER, Shaun/CARTER, Elisabeth/M. FARRELL, David: “Changing Party Access to Elections.” In *Democracy Transformed?* Ed. Bruce Cain, Russell Dalton and Susan Scarrow. Oxford 2003, Oxford University Press.

BRANCATI, Dawn: “Winning Alone: The Electoral Fate of Independent Candidates Worldwide”, <http://sitemason.vanderbilt.edu/files/dKWA5a/Winning%20Alone%20BRANCATI.pdf>, (10.08.2009)

COTTERET, Jean-Marie/EMERİ, Claude: *Seçim Sistemleri*, Çev., Ahmet Kotil, İstanbul, İletişim Yay., 1991.

D’ANIERİ, Poul: *Understanding Ukrainian Politics, Power, Politics and Institutional Design*, M.E. Sharpe 2007.

DUTERTRE, Gilles: *Avrupa İnsan hakları Mahkemesi Kararlarından Örnekler*, Avrupa Konseyi Yayınları, Ankara 2007.

DUVERGER, Maurice: *Siyasi Partiler*, (Çev. Ergun ÖZBUDUN), Ankara 1993.

Encyclopedia Of American Political Parties and Elections Updated.

ENCYCLOPEDIA OF AMERICAN POLITICAL PARTIES AND ELECTIONS, Updated, Edition, Lary J. Sabota and Howard R. Ernst, Newyork 2007.

GÖNENÇ, Levent: *Türkiye’de Seçim Uyuşmazlıkları ve Çözüm Yolları*, Adalet Yayınevi, Ankara 2008.

GÖZLER, Kemal: *Vatandaşlık ve Milletvekilliği*, Liberal Düşünce Dergisi Yıl 1999, Cilt 4, Sayı 16..

IRWIN A, Galen/ANDEWEG B, Rudy: *Governance and Politics of the Netherlands*, Palgrave Mcmillan, 2005.

KABOĞLU, Ö. İbrahim: *Özgürlükler Hukuku*, Ankara 2002.

KABOĞLU, Ö. İbrahim: *Anayasa ve Toplum*, Ankara 2000.

Türk Siyasal Hayatında Bağımsız Milletvekili Adaylığı

- KARAMUSTAFAOĞLU, Tunçer: Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri, Ankara 1970.
- KÖKER, Levent: “Seçim Sistemleri ve Siyasi Çoğulculuk”, Anayasa Yargısı, Sayı 23, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara 2006.
- KUZU, Burhan: “Bugünkü Seçim Sistemimiz ve Bazı Öneriler”, Anayasa Yargısı, Sayı 16, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara 1999, s, 254-293.
- Mathieu-Mohin ve Clerfayt-Belçika kararı, 02.03.1987, Seri A, No. 113 s. 23, paragraf, 52.
- MCDONALD, Michael D/BUDGE, Ian: Elections,, Parties, Democracy Conferring the Median Mandate, Oxford University Press, 2005.
- NORRIS, Pippa: “Buiding Political Parties: Reforming, Legal Regulations and Internal Rules”, Commissioned by IDEA in 2005, <http://ksghome.harvard.edu/~pnorris/ Acrobat/Buiding%20political%20parties.pdf>, (2.07.2009)
- ONAR, Erdal: “1982 Anayasasında Milletvekilinin Düşmesi”, Anayasa Yargısı, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara 1997, C.14.
- ONAR, Erdal/TİRYAKİOĞLU, Bilgin: “1982 Anayasasında Milletvekilliği Vatandaşlık İlişkisi (Merve Safa Kavakçı Olayı)”, Faruk Erem Armağanı, Ankara 1999.
- ÖDEN, Merih: Türk Anayasa Hukukunda Siyasi Partilerin Anayasaya Aykırı Eylemleri Nedeniyle Kapatılmaları, Ankara 2003.
- ÖDEN, Merih: Seçmenlerin Kişi Tercih Açısından Seçim Sistemleri, Ankara 2003.
- ÖZBUDUN, Ergun: Siyasal Partiler, Ankara 1979.
- ROGERS, Robert/WALTER, Rhodri: How Parliament Works, 6th Edition, London 2006.
- SAĞLAM, Fazıl: Siyasal Partiler Hukukunun Güncel Sorunları, İstanbul 1999.

Yrd. Doç. Dr. Erdal ABDULHAKİMOĞULLARI

SMYTH, Regina: Candidate Strategies and Electoral Competition in the Russian Federation Democracy Without Freedom, Cambridge University Press, 2006.

TEZİÇ, Erdoğan: Anayasa Hukuku, İstanbul 2007.

TRAVERSY, Griffith Anne Mary: Democracy, Parliaments and Electoral Systems, Commonwealth Parliamentary Association İn Association with Pluto Press, London-Sterling, Virginia 2000.

TUNCER, Erol: “Osmanlı’dan Günümüze Seçimler (1877-2002)”, TESAV Yayınları, Ankara 2003.

TUNÇ, Hasan: Anayasa Hukukuna Giriş, Ankara 1999.

TUNÇ, Hasan: Türk Seçim Sistemi (Eleştirel Bir Yaklaşım), Konya 1995.

TURPIN, Colin/TOMKİNS, Adam: British Government and the Constitution, Cambridge University Press, 2007.

TÜRK, Hikmet Sami: “Demokratik Rejimlerde Seçim Kanunları ve Türkiye İçin Bir Seçim Kanunu Önerisi”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt: 44 Sayı: 1 Yayın Tarihi: 1995.

TÜRK, Hikmet Sami: “Türk Seçim Sisteminde Oy Hakkı”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt: 26 Sayı: 3-4, Yayın Tarihi: 1969.

TÜRKÇE SÖZLÜK, 1. A-J, Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara 1988.

ULUSLARARASI PARLAMENTERLER BİRLİĞİ VERİ TABANI (PARLINE Database
On National Parliaments): <http://www.ipu.org/parline-e/parlinesearch.asp>

UYAR, Hakkı: “Tek Parti Döneminde Seçimler”, Toplumsal Tarih, Sayı 64, Nisan 1999.

ÜNLÜ, Ahmet Hamdi/ERBİL Hasan: Seçim Mevzuatı ve Yüksek Seçim Kurulu Kararları, HD yayıncılık, Ankara 2007.

YÜKSEK SEÇİM KURULU KARARLARI, YSK, www.ysk.gov.tr